

Державна установа «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва Національної академії медичних наук України»

ЗАТВЕРДЖЕНО

Вченою радою ДУ «ІНСТИТУТ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я ім. О.М. МАРЗЄЄВА НАМН УКРАЇНИ»
Протокол № 2 від 14.03.2023р.

Введено в дію наказом директора

від 21.06.2023р №1д/29

Робоча програма

**Навчальної компоненти
«Громадське здоров'я»**

Галузь знань:	22 Охорона здоров'я
Освітньо-науковий рівень:	Доктор філософії
Спеціальність:	229 Громадське здоров'я
Освітньо-наукові програми:	ОСВІТНЬО-НАУКОВА ПРОГРАМА «ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я»
Вид:	Основна
Кількість кредитів ЄКТС:	12
Кількість змістовних модулів:	6
Форма контролю:	іспит
Мова навчання:	українська
Форма навчання	денна очна

Робочу програму навчальної дисципліни «Громадське здоров'я» розроблено на основі освітньо-наукової програми, навчальних планів підготовки здобувачів вищої освіти третього освітньо-наукового рівня доктор філософії для спеціальності «Громадське здоров'я» та відповідних нормативних документів.

Автори програми:

- Турос Олена Ігорівна - заступник директора з науково-практичної роботи, доктор медичних наук, професор;
- Гозак Світлана Вікторівна – завідувачка лабораторії соціальних детермінант здоров'я дітей, доктор медичних наук
- Станкевич Тетяна Валеріївна – провідний науковий співробітник лабораторії соціальних детермінант здоров'я дітей, кандидат медичних наук, старший дослідник;
- Рудницька Ольга Петрівна – завідувачка науково-координаційного відділу, кандидат медичних наук;
- Єлізарова Олена Тарасівна - провідний науковий співробітник лабораторії соціальних детермінант здоров'я дітей, кандидат медичних наук;
- Давиденко Ганна Миколаївна - старший науковий співробітник лабораторії якості повітря, кандидат біологічних наук.

Опис навчальної дисципліни

Дисципліна «Громадське здоров'я» є основною складовою частиною професійної підготовки наукових спеціалістів. Курс забезпечує теоретичне підґрунтя для формування фахових компетентностей, передбачених у профілі здобувача освітньо-наукового ступеня «доктор філософії» та готує здобувачів до здійснення фахової науково-дослідної практики та написання й оформлення дисертаційної роботи. Вивчення дисципліни передбачає набуття здатності аспірантами самостійно аналізувати екологічні, біологічні та соціальні явища, визначати рівень небезпеки для здоров'я чинників навколишнього середовища, епідемічних процесів, комплексно оцінювати вплив факторів навколишнього середовища, причинно-наслідкові соціальні явища, що формують та впливають на громадське здоров'я; формування здатності до аналізу та синтезу інформації на основі логічних аргументів та перевірених результатів з наступною розробкою профілактичних заходів, спрямованих на збереження та зміцнення здоров'я населення.

Робоча програма навчальної дисципліни «Громадське здоров'я» розроблена відповідно до Закону України «Про вищу освіту», Положення про підготовку докторів філософії та докторів наук ДУ «ІНСТИТУТ ГРОМАДСЬКОГО ЗДОРОВ'Я ім. О.М. МАРЗЄЄВА НАМН УКРАЇНИ», освітньо-наукової програми здобувачів ступеня доктора філософії на третьому освітньо-кваліфікаційному рівні галузі знань 22 «Охорона здоров'я», спеціальність 229 «Громадське здоров'я» та відповідних нормативних документів.

Мета – набуття повного комплексу теоретичних знань та практичних навичок для формування у аспіранта фахових компетентностей з Громадського здоров'я.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- набуття ґрунтовних знань щодо формування здоров'я населення, знань концепції безпечного середовища життєдіяльності, епідемічного благополуччя населення, екологічних аспектів громадського здоров'я
- формування критичного мислення та наукового світогляду у системі громадського здоров'я
- набуття здатності приймати ефективні рішення з профілактики та контролю над захворюваністю населення та здійснювати стратегічне керівництво в інтересах здоров'я

Згідно з вимогами освітньо-наукової програми дисципліна забезпечує набуття здобувачами вищої освіти ступеня доктора філософії компетентностей:

Загальні науково-освітні компетентності

- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

- Здатність працювати в міжнародному контексті.
  - Здатність розв'язувати комплексні проблеми громадського здоров'я на основі системного наукового світогляду та загального культурного кругозору із дотриманням принципів професійної етики та академічної доброчесності.
  - Здатність генерувати нові ідеї (креативність).
  - Здатність приймати обґрунтовані рішення.
  - Здатність обирати коректні та інформативні методи та критерії оцінки (кінцеві точки) дослідження відповідно до цілей та завдань наукового проекту, інтерпретувати результати наукових досліджень, здійснювати їх аналіз та узагальнення
  - Здатність презентувати проміжні і кінцеві результати власних наукових досліджень на різних рівнях як вітчизняної, так і зарубіжної наукової та експертної спільноти.
  - Здатність до обміну науковим досвідом із світовим науковим товариством на засадах академічної доброчесності.
  - Здатність до ефективного використання інтерактивних комунікаційних технологій для реалізації наукових та професійних комунікацій, навчання та професійного вдосконалення.
  - Здатність до лідерства, керування колективом. Формування навичок корпоративної культури, професійної та корпоративної етики.
- Фахові** - Здатність планувати та виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у сфері громадського здоров'я та дотичних до неї міждисциплінарних напрямів і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з громадського здоров'я та суміжних галузей.
- Здатність усно і письмово презентувати та обговорювати результати наукових досліджень та/або інноваційних розробок українською та англійською мовами, глибоке розуміння англійських наукових текстів у сфері громадського здоров'я.
  - Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми дослідницького характеру в сфері громадського здоров'я, оцінювати та забезпечувати якість виконуваних досліджень.

СК04. Здатність ініціювати, розробляти і реалізовувати комплексні інноваційні проекти в сфері громадського здоров'я та дотичні до неї міждисциплінарні проекти, лідерство під час їх реалізації.

- Здатність формулювати висновки, розробляти прогнози та аналізувати вплив різних детермінант на здоров'я населення, визначати потреби різних груп населення щодо збереження здоров'я, базуючись на інформації отриманій за результатами епідеміологічного аналізу, моніторингу стану довкілля та діяльності системи громадського здоров'я.
- Здатність ефективно використовувати сучасні стандарти та технології у вивченні, оцінці, прогнозуванні та керуванні громадським здоров'ям

- Здатність виявляти потребу в додаткових знаннях та підтримання вмотивованості щодо набуття нових знань з громадського здоров'я та за напрямком наукових досліджень.
- Здатність знаходити і аналізувати необхідну інформацію для вирішення завдань, які важко формалізуються. Здатність приймати рішення в галузі охорони здоров'я.
- Здатність до впровадження нових знань у сфері громадського здоров'я в практику освіти, охорони здоров'я та інші сектори суспільства

Результати навчання.

ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ (в сукупності з іншими освітніми компонентами):

ПРН01. Мати передові концептуальні та методологічні знання у сфері громадського здоров'я і на межі галузей знань, а також дослідницькі навички, достатні для проведення наукових і прикладних досліджень на рівні світових досягнень з філософії, отримання нових знань та здійснення інновацій.

ПРН02. Планувати і виконувати теоретичні дослідження у сфері громадського здоров'я та з дотичних міждисциплінарних напрямів з використанням сучасного інструментарію та дотриманням норм професійної і академічної етики, критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми.

ПРН03. Вільно презентувати та обговорювати з фахівцями і нефахівцями результати досліджень, наукові та прикладні проблеми громадського здоров'я державною та іноземною мовами, оприлюднювати результати досліджень у наукових публікаціях у провідних наукових виданнях.

ПРН04. Формулювати і перевіряти гіпотези; використовувати для обґрунтування висновків належні докази, зокрема, результати теоретичного аналізу проблем громадського здоров'я, прикладних досліджень, наявні літературні дані; аналізувати досліджувану проблему з урахуванням широкого інтелектуального та соціокультурного контекстів.

ПРН05. Критично аналізувати результати власних досліджень і результати інших дослідників у контексті усього комплексу сучасних знань щодо досліджуваної проблеми громадського здоров'я.

ПРН06. Розробляти та реалізовувати наукові та інноваційні проекти, які дають можливість створити нове цілісне знання та професійну практику і розв'язувати значущі наукові проблеми громадського здоров'я, а також програмні документи (стратегії, пріоритетні напрями, програми, концепції), з врахуванням соціальних, економічних, екологічних та правових аспектів, міжнародного досвіду, правового і ресурсного забезпечення.

ПРН07. Застосовувати сучасні інструменти і технології пошуку, оброблення та аналізу інформації, зокрема, статистичні методи аналізу даних великого обсягу та складної структури, спеціалізовані бази даних та інформаційні системи.

ПРН08. Моделювати і прогнозувати розвиток епідемічного процесу, стану здоров'я населення, тенденції розвитку сфери громадського здоров'я, її управлінської, експертної та іншої діяльності.

ПРН09. Організувати і здійснювати освітній процес у сфері громадського здоров'я, його наукове, навчально-методичне та нормативне забезпечення, застосувати ефективні методики викладання навчальних дисциплін.

ПРН10. Працювати фахівцем у сфері громадського здоров'я.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ З ДИСЦИПЛІНИ:

В кінцевому результаті опанування дисципліни аспірант повинен **знати** :

- принципи й закономірності формування здоров'я населення;
- методологію моніторингу загроз для громадського здоров'я та реагування на небезпеки, зміцнення здоров'я, включаючи соціальні детермінанти, профілактику захворювань
- наукові підходи до формування безпечного середовища життєдіяльності людини
- наукові концепції, закономірності, принципи, поняття епідеміологічного нагляду
- принципи управління системою громадського здоров'я.

Аспірант повинен **вміти**:

- аналізувати екологічні, біологічні та соціальні явища, визначення впливу факторів навколишнього середовища на здоров'я
- визначати рівень небезпеки для здоров'я чинників навколишнього середовища, епідемічних процесів,
- комплексно оцінювати вплив факторів навколишнього середовища, причинно-наслідкові соціальні явища, що формують та впливають на громадське здоров'я
- самостійно здійснювати науково-практичну діяльність у галузі громадського здоров'я

Міждисциплінарні зв'язки. Навчальна дисципліна «Громадське здоров'я» базується на знаннях дисциплін «Етика, біоетика та академічна доброчесність», «Методологія клінічних та експериментальних досліджень, належні клінічні практики та інновації у галузі охорони здоров'я», «Історія охорони здоров'я як галузі суспільних відносин, внесок вітчизняних вчених у розвиток та становлення системи громадського здоров'я», «Теоретичні та методологічні основи наукових досліджень у сфері громадського здоров'я», «Статистична обробка та аналіз результатів наукових досліджень» та готує здобувачів до здійснення фахової науково-дослідної практики та написання й оформлення дисертаційної роботи.

Програма навчальної дисципліни.

Навчальний матеріал дисципліни складається з шести модулів, які є логічно послідовними та відносно залежними. Засвоєння матеріалу контролюється проведенням іспитом.

Для вивчення навчальної дисципліни «Громадське здоров'я» передбачено 360 годин (12 кредити ЄКТС).

Змістовний модуль 1. Система громадського здоров'я в динаміці вдосконалення

Тема 1. Основні принципи та засади Громадського здоров'я. Громадське здоров'я – як напрямок діяльності охорони здоров'я: визначення, поняття та терміни, сфери впливу Основні поняття Громадського здоров'я. Ключові функції та послуги громадського здоров'я. Історичні аспекти Громадського здоров'я в Україні та світі, безперервність досвіду.

Тема 2. Організаційні питання формування системи громадського здоров'я Міжнародні документи та державне законодавство у сфері громадського здоров'я. Досвід системи громадського здоров'я в країнах Євросоюзу. Правові та морально-етичні аспекти громадського здоров'я.

Тема 3. Міжсекторальна взаємодія в сфері ГЗ, інфраструктура системи громадського здоров'я, перспективи розвитку. Досягнення справедливості щодо здоров'я. Підходи до взаємодії в системі охорони здоров'я. Сприяння розвитку наукових досліджень у сфері громадського здоров'я для наукового обґрунтування політик і практичних втручань

Змістовний модуль 2. Епідемічне благополуччя населення та біобезпека в мирних умовах та під час воєнного стану

Тема 4. Загальна епідеміологія. Теорія епідпроцесу, етапи історичного становлення та розвитку епідеміології, еволюція епідпроцесу. Основні риси епідемічного процесу. Кількісні та якісні прояви епідпроцесу

Тема 5. Біологічні, соціальні та природні чинники епідпроцесу. Рушійні чинники епідемічного процесу: джерело інфекції, механізм її передачі, сприятливий організм.

Тема 6. Епідемічний процес в сучасних умовах. Епідеміологічний метод дослідження: структура, статистичні епідеміологічні показники, епідеміологічна діагностика. Зміст та організація протиепідемічної роботи. Організація протиепідемічних заходів на прикладі пандемії covid-19

Тема 7. Керування епідпроцесом на різних рівнях. Контроль за інфекційними хворобами. Керувані інфекції. Програми контролю ВІЛ-інфекції/СНІДу. Контроль за туберкульозом. Контроль інфекцій, пов'язаних з наданням медичної допомоги

Тема 8. Протиепідемічні та профілактичні заходи, дезінфектологія. Наука про мікрофлору оточуючого середовища. Основні групи санітарно-показових мікроорганізмів. Дезінфектанти. Основні об'єкти санітарно-мікробіологічних

досліджень: вода, повітря, ґрунт, виробничі заклади (харчування, фармацевтичні, парфумерно-косметичні та ін.).

Тема 9. Захист території України від біологічних загроз. Патогенні мікроорганізми, як предмет біотероризму. Боротьба з біотероризмом (державні, місцеві заходи). Засоби індивідуального захисту. Вимоги до мікробіологічної лабораторії. Міжнародні медико-санітарні правила.

Змістовний модуль 3. Тягар неінфекційних захворювань (НІЗ).

Ефективні рішення профілактики та контролю НІЗ

Тема 10. Типи неінфекційних захворювань (статистика, аналіз), Тягар НІЗ. Нерівності, пов'язані з НІЗ Огляд НІЗ: – серцево-судинні захворювання; – цукровий діабет; – хронічні захворювання легень; – онкологічні захворювання; – психічні розлади.

Тема 11. Фактори ризику. Огляд факторів ризику: – вживання тютюну та алкоголю; – нездорове харчування; – брак фізичної активності; – забруднення повітря Підхід ВООЗ 5 x 5

Тема 12. Епіднагляд за НІЗ. Класифікація, система, етапи та результати епіднагляду за НІЗ. Складові епіднагляду: збір даних, їхній аналіз, інтерпретація, поширення й, обов'язково, подальші дії/ рішення/ інтервенції. Критерії оцінки ефективності системи епіднагляду: чутливість; своєчасність; репрезентативність.

Тема 13. Інтегрований, мультидисциплінарний підхід до профілактики та контролю НІЗ протягом усього життя людини. Підхід до здоров'я, що ґрунтується на життєвому циклі; концепція здорового старіння; епідеміологію життєвого циклу; ключові етапи життєвого циклу та їхній вплив на здоров'я та добробут. Втручання для різних вікових груп: Консультації до зачаття дитини, допологове спостереження, здоров'я немовлят та дітей, здоров'я в школі, здоров'я молоді, психосоціальна підтримка.

Тема 14. Актуальні наукові дослідження у сфері НІЗ. Глобльне опитування щодо тютюнопаління серед дітей та дорослих. Дослідження з різними дизайнами та використання доказових статистичних методів. Міри зв'язку, які використовують у дослідженнях у сфері НІЗ: відношення шансів та відношення ризиків.

Тема 15. Політики та стратегії щодо НІЗ: від глобального бачення до локальних заходів. Роль системи охорони здоров'я у профілактиці та контролі

НІЗ. Встановлення пріоритетів у сфері профілактики та контролю НІЗ. Принципи державної (публічної) політики: мультидисциплінарність, спрямованість на вирішення проблем, нормативність. Структурні елементи глобальної політики протидії НІЗ: система глобального моніторингу, Глобальний план дій щодо НІЗ на 2013–2020 рр., глобальний координаційний механізм (GCM).

Змістовний модуль 4. Безпечне середовище життєдіяльності людини

Тема 16. Особливості сучасного стану та якості поверхневих і підземних вод – джерел централізованого питного водопостачання в Україні. Сучасні реагенти для знезараження питної води та їх використання у світі. Внутрішні та зовнішні фактори впливу на якість питної води у водопровідних металевих мережах. Шляхи поліпшення якості питної води централізованих систем водопостачання. Питна доочищена вода з пунктів розливу. Фасована питна вода. Побутові фільтри для доочищення водопровідної питної води.

Тема 17. Джерела забруднення атмосферного повітря. Промислові та транспортні джерела забруднення атмосферного повітря. Джерела забруднення приміщень. Оцінка ризику для здоров'я – метод регулювання якості повітря в сельбищних зонах. Управлінські заходи щодо скорочення або нівелювання ризику.

Тема 18. Проблеми забруднення ґрунту. Проблема забруднення ґрунтів України внаслідок воєнних дій. Ґрунт як важливий компонент біосфери. Характеристика основних типів ґрунтів України. Еколого-гігієнічна оцінка ґрунтів як середовища життєдіяльності людини. Вплив біологічних та хімічних чинників забруднення ґрунту на виникнення захворювань у людини. Оцінка ризиків при використанні добрив тваринного походження в епідеміологічному аспекті

Тема 19. Актуальні питання поводження з відходами. Критеріальні особливості оцінки ступеню небезпеки відходів. Основні законодавчі акти, які діють в Україні та в Євросоюзі у сфері поводження з відходами. Сучасні санітарно-епідеміологічні вимоги до поводження (управління) твердими побутовими відходами.

Тема 20. Фактори впливу токсичних речовин на організм людини. Екотоксикокінетика, екотоксикодинаміка, екотоксикометрія. Комбінована дія хімічних речовин. Шкідливі речовини в промисловості та господарчій діяльності. Отруєння кислотами та лугами, сполуками важких металів і миш'яку. Отруєння фосфорорганічними сполуками, хлорованими

вуглеводнями, деякими отрутами біологічного походження. Віддалені наслідки дії хімічних речовин на людину.

Тема 21. Канцерогенні сполуки оточуючого середовища, джерела утворення і надходження у довкілля. Методичні підходи до обґрунтування профілактичних заходів щодо зменшення впливу канцерогенів на здоров'я людини. Оцінка канцерогенного та неканцерогенного ризику повітря офісних приміщень з урахуванням активного і пасивного паління. Оцінка канцерогенного та неканцерогенного ризику споживання харчових продуктів і питної води. Шляхи зменшення онкологічної захворюваності населення. Прогнозування онкозахворюваності на основі розрахунків канцерогенного ризику – реальний шлях зниження її рівнів

Тема 22. Вплив шуму та вібрації на формування здоров'я. Проблема акустичного забруднення населених місць у світі. Джерела шуму. Класифікація шумів. Вплив шуму на здоров'я. Поняття «Вібрація». Джерела вібрації. Класифікація вібрацій. Критерії оцінки вібрації. Вплив вібрації на людину. Нормування та захист від шуму та вібрації

Тема 23. Електромагніте випромінювання як негативний чинник оточуючого середовища. Джерела електромагнітних полів та їх поширення у навколишньому середовищі Біологічна дія електромагнітних випромінювань. Методологічні підходи до гігієнічної оцінки стану електромагнітного забруднення населених міст Сучасні методи профілактики і захисту населення від впливу електромагнітних випромінювань.

Тема 24. Основи сучасної системи радіаційного захисту населення Основні напрями, методологія та результати сучасних наукових досліджень впливу іонізуючого випромінювання на здоров'я людини. Сучасні принципи обмеження опромінення населення та прикладі міжнародної та вітчизняної нормативно-правової бази та методологія прийняття рішень в практиці радіаційного захисту на основі результатів вимірювань та радіаційного моніторингу джерел іонізуючого випромінювання. Державна програма заходів щодо зменшення доз опромінення населення радоном в повітрі житлових та громадських приміщень та на робочих місцях та її основні напрями.

Змістовний модуль 5. Екологічні аспекти громадського здоров'я

Тема 25. Природні системи. Екосистеми. Структура і властивості, закони і закономірності. Природні фактори розвитку біосфери. Космічні фактори. Геологічні фактори. Біотичний фактор. Біосфера: поняття, межі, особливості. Біосфера і місце в ній людини.

Тема 26. Природно-технічні геосистеми – як сучасні основні фактори взаємодії суспільства і природи. Забруднення, геосфери, гідросфери, атмосфери. Забруднення територій промисловими відходами в Україні. Технофільність

природних ландшафтів. Великі інженерні проекти перетворення природи. Екологічні наслідки техногенезу. Скорочення запасів прісних вод через забруднення. Забруднення води побутовими, сільськогосподарськими та промисловими стоками.

Тема 27. Екологія людини. Урбоекологія та соціально-екологічні проблеми міст. Фактори благополуччя (неблагополуччя) міст. Можливості скорочення темпів розростання міст. Мікrokлімат і його вплив на здоров'я. Забруднення повітряного середовища міст. Гоекологічні проблеми міст. Комплексний вплив міст на природне середовище

Тема 28. Значення клімату. Зміни клімату. Паризька кліматична угода. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. Спостереження та теоретичне моделювання клімату. Статистичні властивості кліматичної системи

Тема 29. Великомасштабні антропогенні зміни природи великих регіонів. Природні катаклізми та техногенні катастрофи. Вплив військових дій на природу. Спустелювання земель. Екологічні наслідки інженерно-технічних споруд. Уроки екологічних прорахунків людини. Найбільш руйнівні землетруси. Паводки на річках. Вулкани та їх небезпека для людства. Цунамі. Шляхи подолання стихійних лих

Тема 30. Питання організації екологічного моніторингу та екологічне прогнозування. Сталий розвиток – життя в гармонії з природою. Екологічний менеджмент. Впровадження системи управління екологічними ризиками. Територіальні та природо-ресурсні конфлікти. Екологічні конфлікти. Спори через оточуюче середовище – невід'ємна складова сучасних міжнародних обставин. Принцип one health (Функції та розподіл відповідальності). Перспективні напрямки розвитку екологічної безпеки. Міжнародна взаємодія в сфері екологічної безпеки.

Змістовний модуль 6. Стратегічне керівництво в інтересах здоров'я

Тема 31. Комплексна оцінка стану здоров'я населення та його провідних детермінант (демографія, показники охорони здоров'я). Сучасні погляди на проблеми здоров'я. Збереження здоров'я здорових. Сталий розвиток. Цілі сталого розвитку. Індекс людського розвитку

Тема 32. Моніторинг та профілактика загроз для здоров'я. Профілактичні стратегії як пріоритет галузі охорони здоров'я і соціальної державної політики. Поняття «health promotion» і «health education». Питання громадського здоров'я, на які можна впливати на регіональному та місцевому рівні, Стратегічне планування комплексних програм громадського здоров'я. Генетична епідеміологія та моніторинг спадково обумовлених захворювань

Тема 33. Управління здоров'ям дитячого населення як пріоритет громадського здоров'я. Соціальні детермінанти здоров'я дітей. Потенціал здоров'я дитячого населення: кількісні та якісні оцінки. Сучасні підходи до оцінки факторів ризику для здоров'я дитячого населення

Тема 34. Значення основних компонентів харчових продуктів у раціоні людини Функціональні та спеціальні харчові продукти. Роль харчування у профілактиці йоддефіцитних захворювань. Основи профілактики аліментарних та аліментарно зумовлених захворювань

Тема 35. Інформатизація охорони здоров'я та громадського здоров'я. Медичні інформаційні системи у світі та Україні. Напрями, принципи та механізми інформатизації охорони здоров'я. Принципи побудови Е-здоров'я

Тема 36. Адвокація, комунікація та соціальна мобільність в інтересах здоров'я. Об'єкти та суб'єкти адвокації. Основні інструменти адвокації у сфері ГЗ: пряма робота з органами влади, вплив через медіа, акції прямого впливу, соціальні медіа. Промоція здоров'я. Складові системи промоції, основні поняття. Досвід країн Європейського Союзу, приклади та основні рекомендації

Структура навчальної дисципліни

Назва змістовних модулів і тем		Кількість навчальних годин			
		всього	лекцій	семінарів / практичних	самостійних
1	2	3	4	5	6
<i>Змістовний модуль 1</i>					
<i>Система громадського здоров'я в динаміці вдосконалення</i>					
1	Тема 1. Основні принципи та засади Громадського здоров'я.	10	2	2	6
2	Тема 2 Організаційні питання формування системи громадського здоров'я	10	2	2	6
3	Тема 3. Міжсекторальна взаємодія в сфері громадського здоров'я	10	2	2	6
	Разом за змістовним модулем 1	30	6	6	8
<i>Змістовний модуль 2</i>					
<i>Епідемічне благополуччя населення та біобезпека в мирних умовах та під час воєнного стану</i>					
4	Тема 4. Загальна епідеміологія	10	2	2	6
5	Тема 5. Біологічні, соціальні та природні чинники епідпроцесу.	10	2	2	6

6	Тема 6. Епідемічний процес в сучасних умовах	10	2	2	6
7	Тема 7. Керування епіпроцесом на різних рівнях. Контроль за інфекційними хворобами	10	2	2	6
8	Тема 8. Протиепідемічні та профілактичні заходи, дезінфектологія.	10	2	2	6
9	Тема 9. Захист території України від біологічних загроз.	10	2	2	6
	Разом за змістовним модулем 2	60	12	12	36
<i>Змістовний модуль 3</i>					
<i>Тягар НІЗ. Ефективні рішення профілактики та контролю НІЗ</i>					
10	Тема 10. Типи неінфекційних захворювань	10	2	2	6
11	Тема 11. Огляд факторів ризику	10	2	2	6
12	Тема 12. Епіднадгляд за НІЗ	10	2	2	6
13	Тема 13. Інтегрований, мультидисциплінарний підхід до профілактики та контролю НІЗ протягом усього життя людини	10	2	2	6
14	Тема 14. Актуальні наукові дослідження у сфері НІЗ	10	2	2	6
15	Тема 15. Політики та стратегії щодо НІЗ: від глобального бачення до локальних заходів.	10	2	2	6
	Разом за змістовним модулем 3	60	12	12	36
<i>Змістовний модуль 4</i>					
<i>Безпечне середовище життєдіяльності людини</i>					
16	Тема 16. Значення якісного водопостачання в забезпеченні здоров'я населення.	10	2	2	6
17	Тема 17. Забруднення атмосферного повітря та оцінка ризику для здоров'я	10	2	2	6
18	Тема 18. Проблеми забруднення ґрунту.	10	2	2	6
19	Тема 19. Актуальні питання поводження з відходами.	10	2	2	6
20	Тема 20. Фактори впливу токсичних речовин на організм людини.	10	2	2	6

21	Тема 21. Канцерогенні сполуки оточуючого середовища.	10	2	2	6
22	Тема 22. Вплив шуму та вібрації на формування здоров'я.	10	2	2	6
23	Тема 23. Електромагніте випромінювання як негативний чинник оточуючого середовища.	10	2	2	6
24	Тема 24. Основи сучасної системи радіаційного захисту населення	10	2	2	6
	Разом за змістовним модулем 4	90	18	18	54
<i>Змістовний модуль 5</i>					
<i>Екологічні аспекти громадського здоров'я</i>					
25	Тема 25. Природні системи. Екосистеми. Структура і властивості, закони і закономірності	10	2	2	6
26	Тема 26. Природно-технічні геосистеми – як сучасні основні фактори взаємодії суспільства і природи	10	2	2	6
27	Тема 27. Екологія людини. Урбоекологія та соціально-екологічні проблеми міст	10	2	2	6
28	Тема 28. Значення клімату. Зміни клімату.	10	2	2	6
29	Тема 29. Великомасштабні антропогенні зміни природи великих регіонів	10	2	2	6
30	Тема 30. Питання організації екологічного моніторингу та екологічне прогнозування.	10	2	2	6
	Разом за змістовним модулем 5	60	12	12	36
<i>Змістовний модуль 6</i>					
<i>Стратегічне керівництво в інтересах здоров'я</i>					
31	Тема 31. Комплексна оцінка стану здоров'я населення та його провідних детермінант	10	2	2	6
32	Тема 32. Моніторинг та профілактика загроз для здоров'я.	10	2	2	6
33	Тема 33. Управління здоров'ям дитячого населення як пріоритет громадського здоров'я.	10	2	2	6

34	Тема 34. Сучасні аспекти раціонального харчування.	10	2	2	6
35	Тема 35. Інформатизація охорони здоров'я та громадського здоров'я.	10	2	2	6
36	Тема 35. Адвокація, комунікація та соціальна мобільність в інтересах здоров'я.	10	2	2	6
	Разом за змістовним модулем 6	60	12	12	36
	Усього навчальних годин	360	72	78	210

Теми практичних/семінарських занять

№	Назва теми	Кількість годин
1	Громадське здоров'я – як напрямок діяльності охорони здоров'я : визначення, поняття та терміни, сфери впливу	2
2	Міжнародні документи та державне законодавство у сфері громадського здоров'я.	2
3	Досягнення справедливості щодо здоров'я . Підходи до взаємодії в системі охорони здоров'я.	
4	Теорія епідпроцесу.	2
5	Рушійні чинники епідемічного процесу	2
6	Зміст та організація протиепідемічної роботи	2
7	Контроль за інфекційними хворобами.	2
8	Наука про мікрофлору оточуючого середовища.	2
9	Патогенні мікроорганізми, як предмет біотероризму.	2
10	Тягар НІЗ. Огляд НІЗ	
11	Фактори ризику НІЗ. Підхід ВООЗ 5 x 5	2
12	Класифікація, система, етапи та результати епіднагляду за НІЗ.	2
13	Підхід до здоров'я, що ґрунтується на життєвому циклі	2
14	Дослідження з різними дизайнами та використання доказових статистичних методів.	2
15	Роль системи охорони здоров'я у профілактиці та контролі НІЗ.	2
16	Шляхи поліпшення якості питної води централізованих систем водопостачання.	2
17	Оцінка ризику для здоров'я – метод регулювання якості повітря в сельбищних зонах.	2
18	Еколого-гігієнічна оцінка ґрунтів як середовища життєдіяльності людини.	2
19	Критеріальні особливості оцінки ступеню небезпеки відходів.	2
20	Віддалені наслідки дії хімічних речовин на людину.	2
21	Шляхи зменшення онкологічної захворюваності населення	2

22	Нормування та захист від шуму та вібрації	2
23	Сучасні методи профілактики і захисту населення від впливу електромагнітних випромінювань.	2
24	Сучасні принципи обмеження опромінення населення та приклади міжнародної та вітчизняної нормативно-правової бази, методологія прийняття рішень в практиці радіаційного захисту на основі результатів вимірювань та радіаційного моніторингу джерел іонізуючого випромінювання.	2
25	Природні фактори розвитку біосфери.	2
26	Забруднення, геосфери, гідросфери, атмосфери в аспекті громадського здоров'я	2
27	Фактори благополуччя (неблагополуччя) міст. Можливості скорочення темпів розростання міст	2
28	Значення клімату для здоров'я. Кліматопротекція, кліматотерапія.	2
29	Природні катаклізми та техногенні катастрофи. Військовий вплив на природу.	2
30	Впровадження системи управління екологічними ризиками	2
31	Сучасні погляди на проблеми здоров'я.	
32	Профілактичні стратегії як пріоритет галузі охорони здоров'я і соціальної державної політики.	2
33	Соціальні детермінанти здоров'я дітей.	2
34	Значення основних компонентів харчових продуктів у раціоні людини Функціональні та спеціальні харчові продукти.	2
35	Медичні інформаційні системи у світі та Україні.	2
36	Об'єкти та суб'єкти адвокації. Основні інструменти адвокації у сфері ГЗ: пряма робота з органами влади, вплив через медіа, акції прямого впливу, соціальні медіа.	2

Самостійна робота складається з написання есе або рефератів за темами:

№	Назва теми	Кількість годин
1	Основні поняття Громадського здоров'я. Ключові функції та послуги громадського здоров'я.	3
2	Історичні аспекти Громадського здоров'я в Україні та світі, безперервність досвіду	3
3	Досвід системи громадського здоров'я в країнах Євросоюзу.	3
4	Правові та морально-етичні аспекти громадського здоров'я.	3
5	Сприяння розвитку наукових досліджень у сфері громадського здоров'я для наукового обґрунтування політик і практичних втручань	3
6	Інфраструктура системи громадського здоров'я, перспективи розвитку. Підходи до взаємодії в системі охорони здоров'я.	3
7	Етапи історичного становлення та розвитку епідеміології, еволюція епідпроцесу.	3
8	Основні риси епідемічного процесу. Кількісні та якісні прояви епідпроцесу	3
9	Рушійні чинники епідемічного процесу: джерело інфекції, механізм її	3

	передачі, сприятливий організм.	
10	Ознаки епідемій та пандемій.	3
11	Епідеміологічний метод дослідження: структура, статистичні епідеміологічні показники, епідеміологічна діагностика.	3
12	Організація протиепідемічних заходів на прикладі пандемії covid-19	3
13	Керовані інфекції. Програми контролю ВІЛ-інфекції / СНІДу.	3
14	Контроль за туберкульозом. Контроль інфекцій, пов'язаних з наданням медичної допомоги	3
15	Основні групи санітарно-показових мікроорганізмів. Дезінфектанти	3
16	Основні об'єкти санітарно-мікробіологічних досліджень: вода, повітря, ґрунт, виробничі заклади (харчування, фармацевтичні, парфумерно-косметичні та інш.).	3
17	Боротьба з біотероризмом (державні, місцеві заходи). Засоби індивідуального захисту. Вимоги до мікробіологічної лабораторії.	3
18	Міжнародні медико-санітарні правила.	3
19	НІЗ: – серцево-судинні захворювання; – цукровий діабет; – хронічні захворювання легень;	3
20	НІЗ: – онкологічні захворювання; – психічні розлади.	3
21	Фактори ризику НІЗ: – вживання тютюну та алкоголю; – нездорове харчування;	3
22	Фактори ризику НІЗ: – брак фізичної активності; – забруднення повітря	3
23	Складові епіднадзора: збір даних, їхній аналіз, інтерпретація, поширення й, обов'язково, подальші дії/ рішення/ інтервенції.	3
24	Критерії оцінки ефективності системи епіднадзора: чутливість; своєчасність; репрезентативність.	3
25	Концепція здорового старіння; епідеміологію життєвого циклу; ключові етапи життєвого циклу та їхній вплив на здоров'я та добробут.	3
26	Втручання для різних вікових груп: Консультації до зачаття дитини, допологове спостереження, здоров'я немовлят та дітей, здоров'я в школі, здоров'я молоді, психосоціальна підтримка.	3
27	Глобльне опитування щодо тютюнопаління серед дітей та дорослих.	3
28	Міри зв'язку, які використовують у дослідженнях у сфері НІЗ: відношення шансів та відношення ризиків.	3
29	Встановлення пріоритетів у сфері профілактики та контролю НІЗ. Принципи державної (публічної) політики: мультидисциплінарність, спрямованість на вирішення проблем.	3
30	Структурні елементи глобальної політики протидії НІЗ: система глобального моніторингу, Глобальний план дій щодо НІЗ на 2013–2020 рр., глобальний координаційний механізм (GCM).	3
31	Особливості сучасного стану та якості поверхневих і підземних вод – джерел централізованого питного водопостачання в Україні. Сучасні реагенти для знезараження питної води та їх використання у світі. Внутрішні та зовнішні фактори впливу на якість питної води у водопровідних металевих мережах.	3
32	Питна доочищена вода з пунктів розливу. Фасована питна вода. Побутові фільтри для доочищення водопровідної питної води.	3

33	Промислові та транспортні джерела забруднення атмосферного повітря. Джерела забруднення приміщень.	3
34	Управлінські заходи щодо скорочення або нівелювання ризику.	3
35	Ґрунт як важливий компонент біосфери. Характеристика основних типів ґрунтів України.	3
36	Вплив біологічних та хімічних чинників забруднення ґрунту на виникнення захворювань у людини. Оцінка ризиків при використанні добрив тваринного походження в епідеміологічному аспекті	3
37	Основні законодавчі акти, які діють в Україні та в Євросоюзі у сфері поводження з відходами.	3
38	Сучасні санітарно-епідеміологічні вимоги до поводження (управління) твердими побутовими відходами.	3
39	Екотоксикокінетика, екотоксикодинаміка, екотоксикометрія. Комбінована дія хімічних речовин. Шкідливі речовини в промисловості та господарчій діяльності.	3
40	Отруєння кислотами та лугами, сполуками важких металів і миш'яку. Отруєння фосфорорганічними сполуками, хлорованими вуглеводнями, деякими отрутами біологічного походження.	3
41	Методичні підходи до обґрунтування профілактичних заходів щодо зменшення впливу канцерогенів на здоров'я людини. Оцінка канцерогенного та неканцерогенного ризику повітря офісних приміщень з урахуванням активного і пасивного паління. Оцінка канцерогенного та неканцерогенного ризику споживання харчових продуктів і питної води.	3
42	Прогнозування онкозахворюваності на основі розрахунків канцерогенного ризику – реальний шлях зниження її рівнів	3
43	Проблема акустичного забруднення населених місць у світі. Джерела шуму. Класифікація шумів. Вплив шуму на здоров'я.	3
44	Поняття «Вібрація». Джерела вібрації. Класифікація вібрацій. Критерії оцінки вібрації. Вплив вібрації на людину.	3
45	Джерела електромагнітних полів та їх поширення у навколишньому середовищі Біологічна дія електромагнітних випромінювань	3
46	Методологічні підходи до гігієнічної оцінки стану електромагнітного забруднення населених міст	3
47	Основні напрями, методологія та результати сучасних наукових досліджень впливу іонізуючого випромінювання на здоров'я людини.	3
48	Державна програма заходів щодо зменшення доз опромінення населення радоном в повітрі житлових та громадських приміщень та на робочих місцях та її основні напрями.	3
49	Природні фактори розвитку біосфери. Космічні фактори. Геологічні фактори. Біотичний фактор	3
50	Біосфера: поняття, межі, особливості. Біосфера і місце в ній людини.	3
51	Забруднення територій промисловими відходами в Україні. Технофільність природних ландшафтів. Великі інженерні проекти перетворення природи.	3
52	Екологічні наслідки техногенезу. Скорочення запасів прісних вод через забруднення. Забруднення води побутовими, сільськогосподарськими та промисловими стоками.	3
53	Забруднення повітряного середовища міст. Мікроклімат і його вплив на здоров'я	3
54	Геоекологічні проблеми міст. Комплексний вплив міст на природне	3

	середовище	
55	Паризька кліматична угода. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату.	3
56	Спостереження та теоретичне моделювання клімату. Статистичні властивості кліматичної системи	3
57	Спустелювання земель. Уроки екологічних прорахунків людини	3
58	Найбільш руйнівні землетруси. Паводки на річках. Вулкани та їх небезпека для людства. Цунамі. Шляхи подолання стихійних лих	3
59	Територіальні та природо-ресурсні конфлікти. Екологічні конфлікти. Спори через оточуюче середовище – невід'ємна складова сучасних міжнародних обставин	3
60	Принцип one health, функції та розподіл відповідальності. Перспективні напрямки розвитку екологічної безпеки. Міжнародна взаємодія в сфері екологічної безпеки	3
61	Збереження здоров'я здорових: виклики сьогодення	3
62	Сталий розвиток. Цілі сталого розвитку. Індекс людського розвитку	3
63	Поняття «health promotion» і «health education». Питання громадського здоров'я, на які можна впливати на регіональному та місцевому рівні	3
64	Стратегічне планування комплексних програм громадського здоров'я. Генетична епідеміологія та моніторинг спадково обумовлених захворювань	3
65	Потенціал здоров'я дитячого населення: кількісні та якісні оцінки.	3
66	Сучасні підходи до оцінки факторів ризику для здоров'я дитячого населення	3
67	Роль харчування у профілактиці йоддефіцитних захворювань.	3
68	Основи профілактики аліментарних та аліментарно зумовлених захворювань	3
69	Напрями, принципи та механізми інформатизації охорони здоров'я.	3
70	Принципи побудови Е-здоров'я	3
71	Промоція здоров'я. Складові системи промоції, основні поняття.	3
72	Досвід країн Європейського Союзу, приклади та основні рекомендації з промоції здоров'я.	3

Індивідуальні заняття

Індивідуальні заняття навчальним планом не передбачені.

Методи навчання

Видами навчальної діяльності аспірантів навчальною програмою передбачені: лекції, семінарські заняття, практичні заняття, самостійна робота. Викладач обирає форму практичного заняття – семінар або практична робота, залежно від поточних умов, потреб навчальної та науково-дослідної діяльності аспіранта.

Успішність навчання значною мірою залежать від вмотивованості аспіранта, педагогічної майстерності викладача та вибору метода навчання. 3

метою підтримання вмотивованості аспіранта та стимулювання навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти під час вивчення дисципліни застосовуються такі методи і технології навчання: пояснювально-ілюстративний метод при викладенні лекцій, метод проблемного викладення, проблемна дискусія на семінарських заняттях, дослідницький метод, робота в малих групах, мозкова атака, презентація на практичних заняттях, написання письмових робіт та отримання знань у неформальній освіті при самостійній роботі та інше.

Методи контролю.

Оцінювання навчальних досягнень здійснюється за 200-бальною (рейтинговою) шкалою ЕКТС (ЕСТБ), національною 4-х бальною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») і вербальною («зараховано», «незараховано») системами.

Оцінювання опанування тем здійснюється в балах відповідно до таблиці.

Поточне оцінювання та самостійна робота						Сума
Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	200
5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	
Т 7	Т 8	Т 9	Т 10	Т 11	Т 12	
5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	
Т 13	Т 14	Т 15	Т 16	Т 17	Т 18	
5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	
Т 19	Т 20	Т 21	Т 22	Т 23	Т 24	
5.55	5.55	5.65	5.65	5.55	5.55	
Т 25	Т 26	Т 27	Т 28	Т 29	Т 30	
5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	
Т 31	Т 32	Т 33	Т 34	Т 35	Т 36	
5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	5.55	

Поточний контроль здійснюється на кожному практичному занятті відповідно до конкретних цілей теми. Оцінка за кожне практичне заняття з дисципліни є комплексною, включає контроль теоретичної, практичної та самостійної підготовки, виставляється викладачем за традиційною чотирибальною шкалою («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та заноситься в журнал успішності.

На останньому практичному занятті проводиться перерахунок балів середнє арифметичне (СА) оцінок за традиційною шкалою, округлене до 2 (двох) знаків після коми, що ділиться на максимальну традиційну оцінку, а саме «5», і множиться на максимальний бал за поточну навчальну діяльність, а саме 200 (максимальна кількість балів за дисципліну становить 200 балів) за формулою:

$$\frac{СА}{5} \times 200$$

Традиційна оцінка «2», в будь якому варіанті відповідає 0 балів та при загальному підрахунку не включається в СА.

Підсумкова семестрова оцінка в балах, за національною шкалою та шкалою ECTS, заноситься до журналу успішності, наприклад, так: 92/Відм./А, 87/Добре/В, 79/Добре/С, 68/Задов./D, 65/Задов./Е тощо.

Формою підсумкового контролю успішності навчання є іспит. Підсумковий контроль засвоєння дисципліни проводиться у вигляді іспиту в кінці 3- го року навчання відповідно до Положення про організацію освітнього процесу з підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва Національної академії медичних наук України». До іспиту допускаються аспіранти, які відвідали усі передбачені навчальною програмою з дисципліни аудиторні навчальні заняття та набрали кількість балів, не меншу за мінімальну.

Таблиця відповідності між національною шкалою оцінювання та шкалою ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		екзамен	залік
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
66-74	D	задовільно	
60-65	E		
0-59	FX	Незадовільно з можливістю повторного складання	Не зараховано з можливістю повторного складання

Навчально-методичне, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення програми.

Для забезпечення реалізації робочої програми та відповідно до потреб освітньо-наукової діяльності аспірантів використовуються державні стандарти освіти, навчальні плани, освітньо-наукова програма, тематичні плани лекцій, практичних занять та самостійної роботи, методичні рекомендації, підручники, посібники, нормативно-правові акти вітчизняні та міжнародні, інструктивно-методичні матеріали тощо.

Для проведення лекційних занять використовуються мультимедійні проектори, для проведення інформаційного пошуку та обробки результатів є комп'ютерна техніка та відповідне програмне забезпечення, необмежений відкритий доступ до Інтернет-мережі.

Для проведення практичних занять використовується устаткування та обладнання лабораторій Інституту.

Зокрема:

Барометр анероїдний БАММ
Колориметр фотометричний КФК-2
Набір гир Г-2
Газоаналізатор Аквілон-1-4
Газоаналізатор Аквілон-1-1
Дозатор Eppendorf Research

Фотометр фотоелектричний КФК-3-01(2 шт.)
Фотометр полуменевий CL-378
Аналізатор рідини Флюорат 02-3М
Секундомір Агат 60 хв
Аналізатор газортутний УКР-1 МЦ
Дозатор Ulab (2 шт.)

Дозатор ДПОФ-1-10
Дозатор ДПОП-1-5-50
Дозатор ДПОП-1-0,5-10
Дозатор ДПОП-1-20-200
Дозатор ДПАОП-1-100-1000
Дозатор АВТ-РР-1
Дозатор АВТ-РР-2
Дозатор Biohit Proline Plus
Дозатор Biohit Proline Plus
Газоаналізатор формальдегіду RM16-2.00m
Газоаналізатор ціанідів RM28-5.00m
Газоаналізатор оксиду вуглецю в повітрі Horiba
ARMA-370
Газоаналізатор суми вуглеводнів Horiba APNA-
370
Газоаналізатор діоксину сірки, сірководню
Horiba APSA-370
Газоаналізатор озону Horiba APOA-370
Газоаналізатор меркаптанів Horiba APSA-370T
Газоаналізатор оксиду азоту Horiba APNA-370
Газоаналізатор Коліон-1В-04
Аналізатор пилу Personal Dust Monitor PM10-
PM2.5-PM-1
Аналізатор пилу Personal Dust Monitor PM10-
PM2.5-PM-1
Портативний РФ аналізатор Pocket III EDXPocket
Метеорологічний сенсор WS-600
Вага електронна TBE-2,1-0,01
Пробовідбірник Тайфун P-20-2
Аналізатор ртуті UT-3000
Аналізатор ртуті Юлія-2М
Набір гир Г-4
Установка пневматична 4-х канална УП 1122
Установка пневматична 4-х канална УП 1122
Газоаналізатор Testo-350 XL
Вага лабораторна ВЛР-200
Вимірювач швидкості ІС-1
Монітор часток пилу APDA-371
Монітор часток пилу APDA-371
Колориметр фотометричний КФК-2 МП
Комплекс спектральний КСВУ-2
Електроаспіратор Тайфун МС Р-20-2
Аспіратор для відбору проб М-822
Набір гир Г-4
Манометр 4 шт.
Вага лабораторна ВЛА-200М
Вага технічна Т-1000
Хроматограф газовий Кристалл 2000м (2 шт.)
Електроаспіратор Тайфун МС Р-20-2
Колориметр фотометричний КФК-2
Дозатор (100 – 1000 мкл) Eppendorf Research
Пробовідбірник Тайфун МС
Газоаналізатор Акваіон 1-1
Прилад для вимірювання фізичних та хімічних
величин АТ-05
Дозатор (20 – 200 мкл) Eppendorf Research
Вага аналітична АДВ-200М
Термостат ТС-80М2
Пробовідбірник Тайфун МС(3 шт.)
Дозатор Ленпипет
Психрометр аспіраційний МВ-4-2М(2 шт.)
Електрошафа сушильна лабораторна СНОЛ
24/200
Електропіч опору камерна лабораторна СНОЛ
2/1100
рН-метр рН-301(2 шт.)
Аналізатор вольтамперметричний АВА-3
Манометр 2 шт.
Вага лабораторна електронна AR 2140
Вага лабораторна електронна PS 510/X/2
Вага лабораторна електронна WPS 510/X/2
Хроматограф газовий Кристал люкс-4000
Холодотермостат ХТ-3/70-2
Набір гир (9 + 12 довісок) F1
Колориметр фотометричний КФК-2
Спектрофотометр атомно-абсорбційний С-115-М
Вага-вологомір ADS-50
Набір гир (12) Г-4
Термостат ТС-80
Манометр 3 шт.
Спектрофотометр атомно-абсорбційний Аврора
АІ-1200
Вага лабораторна ВЛР-200
Вага лабораторна ОWA Labor 34.010
Киснемір портативний Екотест 2000 БЛК
Термогірометр ТА(2 шт.)
Термометр ртутний Від 0 до 100⁰С(2 шт.)
Прилад Radon measurement RAD-7
Портативний прилад для вимірювання радону в
грунті MARKUS 10
Прилад лічильний одноканальний ПСО 2-4
Дозиметр ДБГ-06Т
Гамма-спектрометр IdentiFINDER2-NGH-FLIR
Радіометр гамма-випромінювань РУГ-91М
«Адани»
Професійний радон-монітор Alpha GUARD
RQ2000 PRO RnTn
Робочий еталон одиниці об'ємної активності
радону-222 РЕТУ 12-01-03
Дозиметр ДРГ-01
Дозиметр ДРГ-01
Спектрометр гамма-випромінювань VARRO
Спектрометр бета-випромінювань СЕБ-01
Набір гир (17 од.) Г-4
Вага технічна Т-1000
Вага гастрономічна РН-10
Піч муфельна СНОЛ 16.2.51/9.5
Дозатор Finnpiquette
Спектрометр рідинно-сцинтиляційний Quantulus
Спектрометр гамма-випромінювань ORTEC GEM
40220
Радіонуклідне джерело Amersham BE 261
Манометри 6 шт.
Вага лабораторна ER 182 А
Вага поштова механічна
Спірометр сухий ССП
Динамометр ручний ДРП-10(3 шт.)
Динамометр ручний ДРП-120

Вимірювач густини потоку енергії ПЗ-30
 Вимірювач параметрів електричного та магнітного поля ВЕ-метр АТ-002
 Вимірювач напруженості поля NFM-1
 Аналізатор спектру FSH6
 Шумомір Октава-110А
 Шумомір +пiстофон В&К 22094220
 Анемометр VT-50
 Шумомір ВШВ-003
 Вимірювач параметрів електричних та магнітних полів ВЕ-метр
 Газоаналізатор pSENSE
 Термометр кульовий Тензор-41
 Радіометр УФР-21
 Віддалемір лазерний Disto АЗ
 Шумомір ВШВ-003
 Газоаналізатор Акваілон
 Пробовідбірник Тайфун МС
 Пробовідбірник Тайфун МС
 Установка пневматична УП-22АС
 Шумомір ВШВ
 Колориметр фотометричний КФК-2
 Фотоелектроколориметр ФЕК-56М
 Спектрофотометр СФ-26
 Набір гир Г-2
 Манометр 11 шт.
 Вага технічна Т-200
 Вага лабораторна ВЛА-200г-М
 Хроматограф газовий Цвет - 100
 Хроматограф газовий Купол - 55
 Ультратермостат УТ-15
 Аспіратор для відбору проб УП-12/в
 Психрометр М-34
 Вага технічна Т-1000
 Секундомір СОП-2а-а
 Термостат ТС-80 М2
 Шафа сушильна 2В-15
 Секундомір СОПпр-2а-2-010 30 хв
 Набір гир Г-4
 Вага торсійна ВТ-500
 Фотоелектроколориметр КФК-2
 Вага аптечна ВСМ
 Аналізатор гематологічний РСЕ-90 VET
 Колориметр фотометричний КФК-2 МП
 Аналізатор біохімічний Stat Fax 1904
 Аналізатор імуноферментний Stat Fax 303 Plus
 Вага електронна AXIS ANG-50 С
 Термостат ТС-80М2

Вимірювач артеріального тиску UA787(3 шт.)
 Спірометр Spirolab III
 Колориметр фотоелектричний КФК-2
 Рефрактометр УРЛ-1
 Аналізатор вольтамперометричний АВА-1-01
 Вага лабораторна ВЛА-200М
 Вага лабораторна ВЛКТ-500
 Хроматограф рідинний Agilent АТ 1200
 Шафа сушильна 2В-151
 Піч муфельна СНОЛ 2.3.1,3/11 И2
 Набір гир Г-2
 Аналізатор вольтамперометричний Екотест-ВА
 Вага лабораторна електронна ОНАUS Adventurer Pro AV 264С
 Фотометр фотоелектричний КФК-3
 Секундомір Агат 60 хв
 Фотометр цифровий ТКА-ПКМ
 Спірометр сухий портативний ССП
 Вага електронна Vibra АН-420 СЕ
 Електроаспіратор Тайфун Р-40
 Набір гир Г-4
 Дозатор (100 – 1000 мкл) Eppendorf Research(2 шт.)
 Дозатор (10 – 100 мкл) Eppendorf Research
 Прилад для відбору проб повітря Samplair Lite
 рН-метр НІ 9025 С
 Манометр диференційний Magnehelic
 Манометри 4 шт.
 Вага електронна ВЛ 600
 Вага електронна АХІS 250
 Вага торсійна ВТ-500
 Вага електронна Sartorius РТ-120
 Термостат сухоповітряний ТС-80(2 шт.)
 Термостат сухоповітряний ТС-1/80 СПУ(2 шт.)
 Термостат сухоповітряний охолоджуючий ТСО-1/80 СПУ(2 шт.)
 Термостат сухоповітряний ТС-80М2(3 шт.)
 Термостат сухоповітряний ТС-80М
 Шафа сухожарова ЕД-53
 Секундомір СОПпр-2а-3
 Термостат ТС-80М
 Пробовідбірник Тайфун
 Штангенциркуль ШЦ-1-125-0,05
 Термостат рідинний ТЖ-ТС-01/16
 Водяна баня аналогова Grant JB 1
 Стерилізатор паровий ВК-75
 Автоклав Systec VХ-120
 Термогігрометр цифровий ТФА(4 шт.)
 Термометр ртутний (6 шт.)

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна (базова):

- Закон України «Про систему громадського здоров'я» від 6 вересня 2022 року № 2573-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text>

- Шафранський В.В. Європейська політика «Здоров'я-2020»: використання науково обґрунтованих стратегій для отримання позитивних результатів. Економіка і право охорони здоров'я. 2016. № 1 (3). С. 44-48. [Електронний ресурс]. – URL :: chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoefgihjai/index.html.
- Основы Европейской политики поддержки государства и общества в интересах здоровья и благополучия. Copenhagen. WHO Regional Office for Europe. 2012 [Электронный ресурс]. – URL : <http://www.euro.who.int/PubRequest?language=Russian>. – Название с экрана.
- Операційний посібник «Розробка та фінансування регіональних і місцевих програм громадського здоров'я». [Електронний ресурс]. URL :: chrome-extension://mhjfbmdgcfjbbpaeojofohoefgihjai/index.html.
- Громадське здоров'я: підручник для студ. вищих мед. нав. закладів / В.Ф. Москаленко, О.П. Гульчій, Т.С. Грузева, [та ін.]. – К.:ВД «Авіцена», 2012. – 560 с.: іл.
- Громадське здоров'я: навчальний посібник / [Грузева Т.С., Галієнко Л.І., Гречишкіна Н.В. та ін.]; за заг.зед. Грузевої Т.С./К.: Книга-плюс, 2021. – 296с.
- Економіка охорони здоров'я: підручник / В.Ф. Москаленко, О.П. Гульчій, В.В. Таран та ін.; під ред. В.Ф. Москаленка. – Вінниця: Нова Книга, 2010. – 288 с.
- Збірник тестових завдань до державних випробувань з гігієни, соціальної медицини, організації та економіки охорони здоров'я / за ред. В.Ф. Москаленка, В.Г. Бардова, О.П. Яворовського. – Вінниця: Нова Книга, 2012. – 200 с.
- Москаленко В.Ф. Принципи побудови оптимальної системи охорони здоров'я: український контекст. Монографія. – К.: „Книга плюс”, 2008. – 320с.
- Москаленко В.Ф., Грузева Т.С., Іншакова Г.В. Право на охорону здоров'я у нормативно-правових актах міжнародного та європейського рівня. – Контраст, 2006.– 296 с.
- Мочерный С.В., Некрасова В.В. Основы организации предпринимательской деятельности: учебник для вузов./ Под общ. ред. проф. С.В.Мочерного. – М.: «Приор – издат», 2004. – 544 с.
- Медик В.А., Юрьев В.К. Общественное здоровье и здравоохранение: учебник / В.А. Медик, В.К. Юрьев. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: ГЕОТАР-Медицина, 2012. – 608 с.
- Салтман Р.Б., Дж. Фигейрас Реформы системы здравоохранения в Европе. Анаплиз современных стратегий: Пер. с англ. – М.: Геотар Медицина, 2000. – 432с.
- Экономика здравоохранения: учебник / В.Ф. Москаленко, В.В. Таран, О.П. Гульчій [и др.]; под ред. В.Ф. Москаленко. – Винниця: Нова Книга, 2010. – 144 с.
- Health economics: textbook / V. Moskalenko, V. Taran, O. Hulchiy [at al]; ed. by V. Moskalenko. – Vinnytsia: Nova Knyga, 2010. – 112 p.
- Епідеміологія: підручник для студ. Вищих мед. Навч. Закладів / А.М.Андрейчин, З.П. Васишин, Н.О. Виноградов; за ред. І.П.Колесникової. – Вінниця: Нова Книга, 2012. – 56 с
- О.К.Поздеев Медицинская микробиология. Ученик для вузов. М.2002 786 с.
- А.А.Воробьев, Ю.С.Кривошеин, В.П.Широбовов. Медицинская и санитарная микробиология. М. 2003 464 с.
- Д.С.Яновский, Г.С.Дымент. Микрофлора и здоровье человека. 2008. 552 с.
- Г.И.Корчак, Н.С. Морозова. Практика гигиены рук.2010. 112 с.
- А.М.Зарицкий. Дезинфектология. 2001. 384 с.
- Державна фармакопея України. 2015. т.1. 234 -374 с.
- Методи проведення досліджень специфічної активності, безпечності, якості (ефективності) дезінфекційних засобів та їх випробування на практиці : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 3 вересня 2020 ; № 2024: 197.
- Международные медико-санитарные правила (2005 г.), третье издание. Женева: Всемирная организация здравоохранения; 2016 г. (<https://apps.who.int/iris/handle/10665/246188>, по состоянию на 6 октября 2022 г.).

- Национальные планы действий по обеспечению санитарноэпидемиологической безопасности (веб-сайт). Женева: Всемирная организация здравоохранения (<https://www.who.int/emergencies/operations/international-health-regulationsmonitoring-evaluation-framework/national-action-plan-forhealth-security>, по состоянию на 6 октября 2022 г.).
- Швець Ю.В. ШЗ5 Біологічні основи інфекційних процесів бактеріальної етіології : підручник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 244 с.
- Інфекційні хвороби (за ред. О.А. Голубовської) К.: Медицина, 2022. 464 с.
- Епідеміологічні методи вивчення неінфекційних захворювань / В.М. Лехан, Ю.В. Вороненко, О.П. Максименко та ін. – Д.:АРТ-ПРЕС, 2004. – 184 с.
- Москаленко В.Ф. Системы здравоохранения: современный контекст . – К.: «Книга-плюс», 2012. – 320 с.
- Москаленко В.Ф., Грузева Т.С., Іншакова Г.В. Право на охорону здоров'я у нормативно-правових актах міжнародного та європейського рівня. – Контраст, 2006. – 296 с.
- Прокопов В.О. Питна вода України: медико-екологічні та санітарно-гігієнічні аспекти : монографія / за ред. акад. НАМНУ А.М. Сердюка. К. : Медицина, 2016. 400 с.
- Державні санітарні норми та правила 2.2.4-171-10 «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (наказ МОЗ України від 12.05.2010 р. №400, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 01.07.10 р. за № 452/17747).
- Державні санітарні правила і норми (ДСанПіН) «Показники безпечності та окремі показники якості питної води в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуаціях іншого характеру», затверджені наказом МОЗ від 22.04.22 р. № 683, зареєстровані в Міністерстві України 25.05.22 р. № 564/37900.
- Наказ МОЗ від 02.05.22 р. №721 «Гігієнічним нормативам якості води водних об'єктів для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення», зареєстрований у Міністерстві України 16.05.22 р. № 524/37860.
- Закон України «Про систему громадського здоров'я».
- Закон України «Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення».
- Водний Кодекс України.
- Водна стратегія України на період до 2050 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text>
- Гігієна та екологія: підручник / [В. Г. Бардов, С. Т. Омельчук, Н. В. Мережкіна та ін.]; заг.ред. В. Г. Бардова. — Вінниця : Нова книга, 2020.
- Основи екології : Національний підручник для студентів вищих навчальних закладів / В.Г.Бардов, В.І. Федоренко, Е.М. Білецька [та ін.]: за редакцією В.Г. Бардова, В.І. Федоренко. – Вінниця : Нова книга, 2013.
- Основи доказової медицини /За ред. М. П. Скакун. – Тернопіль, Укрмедкнига, 2005. 244 с.
- Посібник із соціальної медицини та організації охорони здоров'я / За ред. Ю. В. Вороненка. - Київ: «Здоров'я», 2012. - 359 с.
- Турос О.І., Маремуха Т.П., Петросян А.А., Брезіцька Н.В. Дослідження забруднення атмосферного повітря зваженими частинками пилу (PM10 та PM2,5) у м. Києві // Довкілля та здоров'я. 2018. №4(89). С. 36-40.
- Турос О.І., Петросян А.А., Маремуха Т.П., Моргульова В.В. Переваги використання оцінки ризику для здоров'я населення при обґрунтуванні розмірів санітарно-захисних зон для теплоенергетичних об'єктів // Довкілля та здоров'я. 2018. №3(88). С. 45-50.
- Turós O., Maremukha T., Petrosian A., Mykhina L., Morhulova V. Integral indicators as tools for air quality assessment // Довкілля та здоров'я № 1 (90), 2019, – с. 51-55

- Турос О.І., Петросян А.А., Маремуха Т.П. Оцінка збитків здоров'ю населення від короткочасного впливу високих концентрацій озону // Довкілля та здоров'я № 3 (96), 2020, – с. 19-24.
- Shelestov, A. Kolotii, T. Borisova, O. Turos, G. Milinevsky, I. Gomilko, T. Bulanay, O. Fedorov, L. Shumilo, L. Pidgorodetska, L. Kolos, A. Borysov, N. Pozdnyakova, A. Chunikhin, M. Dudarenko, A. Petrosian, V. Danylevsky, N. Miatselskaya, V. Choliy. Essential variables for air quality estimation. – International Journal of Digital Earth. 13. 2020. P. 278-298.
- Gennadi Milinevsky, Natallia Miatselskaya, Asen Grytsai, Vassyl Danylevsky, Andrey Bril, Anatoli Chaikovsky, Yulia Yukhymchuk, Yuke Wang, Anatoliy Liptuga, Volodymyr Kyslyi, Olena Turos, Yuriy Serozhkin//Atmospheric Aerosol Distribution in 2016–2017 over the Eastern European Region Based on the GEOS- Chem Model //Atmosphere. – 2020, Vol 11(7), P. 722-740.
- Міліневський Г.П., Ліптуга А.І., Синявський І.І., Сосонкін М.Г., Симон А.О., Данилевський В.О., Юхимчук Ю.Ю., Серьожкін Ю.Г., Турос О.І., Чолій В.Я., Маремуха Т.П., Петросян А.А. Розширена мережа моніторингу аерозолів AirVisual у місті Києві. Сталій розвиток: захист навколишнього середовища. Енергоощадність. Збалансоване природокористування. Мальований М.С. (ред.). Львів: Видавництво Західно-Український Консалтинг Центр. 2020. 140–166. ISBN 978-617-655-205-5. doi:10.23939/book.ecocongress.2020.
- Zhang, C.; Shulga, V.; Milinevsky, G.; Danylevsky, V.; Yukhymchuk, Y.; Kyslyi, V.; Syniavsky, I.; Sosonkin, M.; Goloub, P.; Turos, O.; Simon, A.; Choliy, V.; Maremukha, T.; Petrosian, A.; Pysanko, V.; Honcharova, A.; Shulga, D.; Miatselskaya, N.; Morhuleva, V. Spring 2020 Atmospheric Aerosol Contamination over Kyiv City. Atmosphere 2022, 13, 687.
- Оцінка впливу забруднення атмосферного повітря PM_{2,5} на здоров'я населення м. Києва. Турос О.І., Петросян А.А., Брезіцька Н.В., Маремуха Т.П., Давиденко Г.М., Михіна Л.І., Царенок Т.В. // Довкілля та здоров'я № 3 (104), – 2022, – С. 44-47.
- Оцінка ризику для здоров'я та соціальні втрати населення від забруднення атмосферного повітря викидами промислових підприємств та автотранспорту. Турос О.І., Петросян А.А., Маремуха Т.П., Моргульова В.В., Царенок Т.В. // Довкілля та здоров'я № 2 (103), – 2022, – С. 49-52.
- Almetwally A.A., Bin-Jumah M., Allam A.A. Ambient air pollution and its influence on human health and welfare: an overview // Environ Sci Pollut Res Int. 2020. Vol. 27(20). P. 24815-24830.
- Park J., Kim H.J., Lee C.H. et al. Impact of long-term exposure to ambient air pollution on the incidence of chronic obstructive pulmonary disease: A systematic review and meta-analysis // Environ. Res. 2021. Vol. 194. URL : <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33417909/>.
- Manisalidis I., Stavropoulou E., Stavropoulos A., Bezirtzoglou E. Environmental and Health Impacts of Air Pollution: A Review // Front Public Health. 2020. Vol.8. P. 14.
- Dijkhoff I.M., Drasler B., Karakocak B.B. et al. Impact of airborne particulate matter on skin: a systematic review from epidemiology to in vitro studies // Part Fibre Toxicol. 2020. Vol. 17. P.1-35.
- Frye R.E., Cakir J., Rose S. et al. Prenatal air pollution influences neurodevelopment and behavior in autism spectrum disorder by modulating mitochondrial physiology // Mol. Psychiatry. 2021. Vol. 26. P. 1561–1577.
- Schraufnagel D.E. The health effects of ultrafine particles // Exp Mol Med. 2020. Vol. 52, P. 311–317.
- Bourdrel T., Bind M-A., Béjot Yet al. Cardiovascular effects of air pollution // Arch Cardiovasc Dis. 2017. Vol. 110. P. 634–642.
- WHO Regional Office for Europe (2010). WHO guide: res for indoor air quality: selected pollutants [Електронний ресурс] // WHO Regional Office for Europe. - Copenhagen, 2010.

http://www.euro/who/intel/data/assets/pdf_file/0009/128169/e94535.pdf?ua=1, accessed 19 May 2014.

- European IndoorAirQualityAudit Project in 56 Office Buildings / [Bluyssen P.M., de Oliveira Fernandes E., Groes L. et.al.] // IndoorAir. -1996. - № 6. – pp. 221-238. EXPOLIS Final Report // Kansanterveyslaitoksenjulkaisuja B16. - 1999.
- Турос О.І. Методичні особливості визначення хімічного забруднення повітря приміщень житлових та громадських будинків / О.І. Турос, Л.І. Михіна, Л.В. Петрук // Гігієна населених місць : Зб. наук. статей. - 2013. - № 61.
- Михіна Л.І. Удосконалення методів визначення та критеріїв гігієнічної оцінки хімічного забруднення повітря приміщень житлових та громадських будинків : дис. на здобуття наук. ступеня к. б. н. / Михіна Людмила Іванівна. - Київ, 2015. - 175 с.
- Турос О.І. Гігієна повітря / О.І. Турос, А.А. Петросян, Л.І. Михіна // Досвід та перспективи наукового супроводу проблем гігієнічної науки та практики: зб. наук. пр. – К., 2011. – С. 133 - 149.
- Михіна Л.І. Оптимізація підходів до оцінки якості повітря замкнутих приміщень / Л.І. Михіна, Л.В. Петрук // Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України (п'яті марзєєвські читання): збірка тез доповідей наук.-практ. конф. : - К., 2009.– С. 18 – 20.
- Турос О.І. Проблеми оцінки якості повітря всередині приміщення / О.І. Турос, Л.І. Михіна // Східноєвропейський журнал громадського здоров'я: матеріали міжнародної науково-практичної конференції присвячені всесвітньому дню здоров'я «Урбанізація та здоров'я» . - 2010. - № 1 (9). – С. 242-243.
- Михіна Л.І. Формування „короткого переліку” пріоритетних забруднюючих хімічних речовин повітря приміщень житлових і громадських будинків / Л.І. Михіна // Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України (шості марзєєвські читання): збірка тез доповід. наук.-практ. конф. (20 – 21 тр. 2010 р.). - К., 2010. – С. 84 – 86.
- Tuross O. Development of Methodological Approach to Air Sampling for Identification of Sources of Indoor Air Pollution / Tuross O., Mykhina L.,
- Variation in indoor air pollutant concentrations with time in a newly constructed private house / [Minami T., Matsumoto H., Kondo F. et.al.] //NipponKoshu Eisei Zasshi. – 2002. - № 49. – pp. 211-221.
- Personal Exposure Level and Micro environmental Concentrations of Formaldehyde and Acetaldehyde in the Helsinki Metropolitan Area, Finland /Jurvelin J., Vartiainen M., Jantunen M., Pasanen P. // J. Air & Waste Manage. Assoc. – 2001. – № 51. – pp. 17-24.
- VOC source identification from personal and residential indoor, outdoor and work place micro environment samples in EXPOLIS / Edwards R.D.,
- Jurvelin J., Koistinen K., Saarela K., Jantunen M. // Atmospheric Environment. – Finland, 2001. - № 35. – pp. 4829-4841.
- VOC personal exposures in EXPOLIS – relationships to indoor, outdoor and work place concentrations / [Edwards R.D., Schweitzer C., Jantunen M. et. al.] // EXPOLIS-INDEX: WorkPackage 2 FinalReport. –Los Angeles, 2004.
- Гігієна та екологія: підручник / [В. Г. Бардов, С. Т. Омельчук, Н. В. Мережкіна та ін.]; заг.ред. В. Г. Бардова. — Вінниця : Нова книга, 2020.
- Основи екології : Національний підручник для студентів вищих навчальних закладів / В.Г.Бардов, В.І. Федоренко, Е.М. Білецька [та ін.]: за редакцією В.Г. Бардова, В.І. Федоренко. – Вінниця : Нова книга, 2013.
- Мірошниченко М.М. Стійкість ґрунту як основа педоекологічного нормування забруднення : автореферат дис... д-ра біол. наук : 03.00.18 / М.М. Мірошниченко. – Х., 2005. – 37 с.
- 4. Тетеньова І.О. ГІГІЄНІЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БІОРЕМЕДІАЦІЇ НА ПОЛІГОНАХ ТА СМІТТЄЗВАЛИЩАХ ТВЕРДИХ ПОБУТОВИХ ВІДХОДІВ УКРАЇНИ / Актуальні питання гігієни та екологічної

безпеки України: збірка тез доповідей науково-практичної конференції (десяти марзеєвські читання), випуск 14. – К., 2014 р.- С. 77-79.

- 5. G.A. Trakhtengerts. THE IMPACT OF TPS ASH DUMPS ON ENVIRONMENT AT ADJACENT TERRITORIES / Euro-eco-Hannover 2014. Internationaler Kongress & Fachmesse. – Europäische Akademie für Naturwissenschaften, e.V, Hannover, - 2014. – P. 154-155.
- 6. Трахтенгерц Г.А. Вплив накопичувачів відходів вугільних ТЕС на прилеглі території / Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України: Зб. Тез доповідей наук.-практ. конф. (десяти марзеєвські читання), вип. 14. – К., 2014. – С.79-80.
- 7. Янко Н.В., Станкевич В.В., Коваль Н.М. Антропогенна евтрофікація Шацьких озер / Довкілля та здоров'я. - № 3, 2014. – С. 51-55.
- 8. Станкевич В.В., Костенко А.І., Какура І.В. Утилізація промислових відходів в якості вторинних сировинних ресурсів / Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України : зб. Тез доп. наук.-практ. конф. – Вип. 14. – К., 2014. - С. 75-77.
- 9. Порівняльна оцінка рівнів забруднення нафтопродуктами ґрунтів сільськогосподарського призначення та територій населених місць (за результатами натурних досліджень) / Н.М. Коваль // Актуальні проблеми транспортної медицини: навколишнє середовище; професійне здоров'я; патологія. - № 2 (40). – 2015. – С. 41-43.
- 10. Аналіз результатів натурних досліджень рівнів забруднення нафтопродуктами ґрунтів сільськогосподарського призначення та території населених місць / В.В. Станкевич, Н.М. Коваль // Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України: збірка тез доповідей науково-практичної конференції (одинадцяті марзеєвські читання) (м. Івано-Франківськ, 8-9 жовтня 2015 р.). - Випуск 15. – 2015. – С. 60-62.
- 11. Обґрунтування внесення змін до ДСанПіН 2.2.7.029-99 Розділ 5. Визначення класу небезпеки промислових відходів / В.В. Станкевич, А.І. Костенко, І.В. Какура та ін. // Актуальні питання гігієни та екологічної безпеки України: збірка тез доповідей науково-практичної конференції (одинадцяті марзеєвські читання) (м. Івано-Франківськ, 8-9 жовтня 2015 р.). - Випуск 15. – 2015. – С. 62-64.
- 12. Коваль Н.М. Питання еколого-гігієнічної безпеки функціонування та організації санітарно-захисної зони (СЗЗ) для підприємств-суб'єктів господарювання в сфері поводження з відходами, включно з небезпечними / VIII Щорічна практична ЕКОконференція-2020 від ПАЕУ «Екологічна безпека-2020: КОЖЕН ПРАКТИК ПОВИНЕН ЗНАТИ...». - 27 листопада 2020 р., 10.00 – 17.30 (в режимі відеоконференції).
- 13. N.Koval. Impact of petroleum products on agricultural soils with different humus contents under experimental conditions / International ecological symposium EUROECO-2020, 27.05.2020 р., Ганновер, Німеччина.
- 14. Какура І.В., Костенко А.І., Трахтенгерц Г.А. «САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНІ ПРОБЛЕМИ УМОВ УТРИМАННЯ ВІДВАЛІВ ВІДХОДІВ ВУГЛЕЗБАГАЧЕННЯ»/ Збірка наукових праць «Гігієна населених місць», Вип. 71. - К., 2021 р. – С. 94-104.
- 15. Станкевич В.В., Костенко А.І., Трахтенгерц Г.Я., Черевко О.М. «ГАРМОНІЗОВАНИЙ ПІДХІД ЗАСТОСУВАННЯ ВИМОГ ДИРЕКТИВ ЄС ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ БЕЗПЕЧНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ДОБРИВ ТА УДОБРЮВАЛЬНИХ ПОЖИВНИХ РЕЧОВИН»/ Збірка наукових праць «Гігієна населених місць». Вип. 71. - К., 2021 р. – С. 87-94.
- 16. Станкевич В.В., Коваль Н.М., Черевко О.М. Еколого-гігієнічні аспекти оцінки негативного впливу окремих об'єктів гірничо-видобувної галузі на стан довкілля та умови проживання населення. Гігієна населених місць. Вип. 71. - К., 2021 р. – С. 105-110.
- 17. Станкевич В.В., Трахтенгерц Г.Я., Костенко А.І., Черевко О.М., Брезицька Д.М. АКТУАЛЬНІ ГІГІЄНИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПОВОДЖЕННЯ З РІЗНИМИ ВИДАМИ

ВІДХОДІВ В КРАЇНІ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ/ Збірка наукових праць «Гігієна населених місць». Вип. 72. - К., 2022 р. – С. 52-57.

- 18. Станкевич В.В., Тетенцова І.О., Трахтенгерц Г.Я. Дослідження впливу сміттєзвалища твердих побутових відходів на здоров'я та умови проживання населення прилеглих населених пунктів / Довкілля та здоров'я. - № 1, 2023. – С. 62-66.
- 19. Какура І.В., Станкевич В.В., Трахтенгерц Г.Я., Черевко О.М., Коваль Н.М. Санітарно-епідеміологічна оцінка проектних рішень щодо сучасного поводження з твердими побутовими відходами / Довкілля та здоров'я. - № 1, 2023. – С. 67-74.
- Токсикологічна хімія: підручник / І.В. Ніженковська, О.В. Вельчинська, М.М. Кучер. — 3-є видання. 2020. 372с.
- Аналітична токсикологія : навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. / С. В. Баюрка, В. С. Бондар, С. І. Мерзлікін та ін. — Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2017. — 384 с.
- HAYES A.W., KRUGER C.L. (Editors). Hayes' Principles and Methods of Toxicology. 6. vydání, CRC Press, Boca Raton 2014. ISBN 9781842145364
- Крамаренко В.Ф. Токсикологическая химия. – К.: Выща шк., 1989. – 447с.
- 5. Ніженковська І.В., Вельчинська О.В., Кучер М.М. Токсикологічна хімія. –К.: ВСВ «Медицина», 2012. – 372с+ХІІс.
- 1. Черниченко І.О. Канцерогенні фактори навколишнього середовища та їх роль у формуванні онкологічної патології у населення // Досвід та перспективи наукового супроводу проблем гігієнічної науки і практики: Зб.наук. пр.. ДУ «ІГМЕ НАМНУ». – Київ, 2011. – С.50-59
- 2. Черниченко І.О., Литвиченко О.М. До питання оцінки стану забруднення атмосферного повітря і його безпеки для населення // Довкілля та здоров'я. – Київ, 2009. - № 3 (50). – С.19-22.
- 3. Черниченко І.О., Литвиченко О.М., Баленко Н.В., Соверткова Л.С. Канцерогенні сполуки повітряного середовища та рак щитоподібної залози. К. : Деркул, 2018. 224с.
- Сердюк А.М., Гуцук І.В., Черниченко І.О., Литвиченко О.М. Особливості забруднення атмосферного повітря непромислового міста: ризик для населення // «Медичні перспективи» 2019. – №4. – С.154-159
- Черниченко І.О. Литвиченко О.М. До проблеми оцінки канцерогенного ризику хімічного забруднення повітряного середовища виробничих приміщень // Гігієна населених місць: Зб. наук. праць. Вип.55.-Київ, 2010. – С.139-145.
- 6. Черниченко І.О. Литвиченко О.М. Соверткова Л.С. Деякі аспекти канцерогенної небезпеки забруднення житлових приміщень // Гігієна населених місць: Зб. наук. праць. Вип.55.-Київ, 2010. – С.145-150.
- ГН 1.1.2.123 – 2006. Перелік речовин, продуктів, виробничих процесів, побутових та природних факторів, канцерогенних для людини: Державний гігієнічний норматив. - Київ: МОЗ України, 2006.-17 с.
- Оцінка ризику для здоров'я населення від забруднення атмосферного повітря: методичні рекомендації МР 2.2.12–142–2007. Затв. МОЗУ, наказ № 184. Київ : МОЗ України, 2007. 28 с.
- Environmental noise in Europe — 2020. European Environment Agency. 2020 — 100 p. — ISBN 978-92-9480-209-5 doi: 10.2800/686249.
- Environmental Noise Guidelines for the European Region [Електронний ресурс]/ WHO Regional Office for Europe. - Copenhagen, 2018. – Available: <http://www.euro.who.int/.../environmental-noise-guidelines-for-the-european-region-2018> - 160 p.
- Night noise guidelines for Europe [Електронний ресурс]/WHO Regional Office for Europe. - Copenhagen, 2009. – Available: http://www.euro.who.int/InformationSources/Publications/Catalogue/20090904_12.
- Державні санітарні норми допустимих рівнів шуму в приміщеннях житлових та громадських будинків і на території житлової забудови. ДСН № 463. Затверджено: Наказ Міністерства охорони здоров'я України 22 лютого 2019 року № 463.

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України
20 березня 2019 р. за № 281/33252. Київ, 2019.- 6 с.

- Directive 2002/49/EC Of The European Parliament and of The Council of 25 June 2002 relating to the assessment and management of environmental noise.
- Настанова з розрахунку та проектування захисту від шуму сельбищних територій : ДСТУ-Н Б В.1.1-33:2013. Чинний від 01.01.2014. Київ : Мінрегіонбуд, 2014. 42 с.
- Захист територій, будинків і споруд від шуму : ДБН В.1.1-31:2013. Чинний від 2014-06-01. Київ : Мінрегіон України, 2014. 85 с.
- Томашевская Л. А., Биохимическая характеристика функционального состояния организма при влиянии электромагнитного поля 50 Гц / Л. А. Томашевская, В. Ю. Думанский // Гиг. нас. мест. – К., – 1998. – Вып. 33. – С. 179–183.
- Биткин С. В. Электромагнитный мониторинг – как система санитарно-гигиенического контроля электромагнитной обстановки / С. В. Биткин, В. Ю. Думанский // Гиг. нас. мест. – К., – 2000. – Вып. 37. – С. 243–249.
- Нікітіна Н. Г. Електромагнітні поля як фактор впливу на здоров'я населення / Н. Г. Нікітіна, В. Ю. Думанський // Гиг. нас. мест. – К., – 2001. – Вып. 38. –Т. II. – С. 52–53.
- Думанський В. Ю. Гігієнічна оцінка електромагнітного випромінювання що створюється обладнанням київського телецентру / В. Ю. Думанський, С. В. Біткін // Гиг. нас. місць. – К., – 2002. – Вып. 39. – С. 159–168.
- Думанський В. Ю. Гігієнічна характеристика електромагнітного поля промислової частоти та методичні підходи до його визначення у навколишньому середовищі / В. Ю. Думанський, В. М. Павлик, С. В. Біткін // Гиг. нас. місць. – К., – 2002. – Вып. 40. – С. 145–153.
- Думанський В. Ю. Гігієнічна характеристика електромагнітного випромінювання, що створюється радіонавігаційними об'єктами цивільної авіації / В. Ю. Думанський, С. В. Біткін // Гиг. нас. місць. – К., – 2003. – Вып. 41. – С. 212–221.
- Думанський В. Ю. Стільниковий мобільний зв'язок як джерело електромагнітного забруднення навколишнього середовища / В. Ю. Думанський // Гиг. нас. місць. – К., – 2003. – Вып. 42. – С. 180–188.
- Думанський В. Ю. Про методику гігієнічного картографування електромагнітної обстановки населених місць / В. Ю. Думанський // Гиг. нас. місць. – К., – 2004. – Вып. 44. – С. 225–230.
- Думанський В. Ю. Стільниковий мобільний радіотелефон стандарту GSM-900 – джерело електромагнітного випромінювання та його гігієнічне регламентування / В. Ю. Думанський // Гиг. нас. місць. – К., – 2005. – Вып. 45. – С. 234–243.
- Думанський В. Ю. Гігієнічна оцінка електромагнітного випромінювання, що створюється береговими радіолокаційними станціями морського флоту / В. Ю. Думанський // Гиг. нас. місць. – К., – 2005. – Вып. 46. – С. 211–221.
- Думанський В. Ю. Результати досліджень впливу на центральну нервову систему піддослідних тварин електромагнітного випромінювання з частотою 900 МГц та малих доз цезію-137 / В. Ю. Думанський, І. С. Бездольна // Гиг. нас. місць. – К., – 2006. – Вып. 47. – С. 265–275.
- Думанський В. Ю. Результати досліджень функціонального стану обмінних процесів організму піддослідних тварин при сумісній дії електромагнітного поля частотою 900 МГц та цезію-137 / В. Ю. Думанський, Л. А. Томашевська // Гиг. нас. місць. – К., – 2006. – Вып. 48. – С. 231–242.
- Электромагнитное загрязнение окружающей среды – гигиеническая проблема, результаты и пути её решения в Украине / Ю. Д. Думанский, Н. Г. Никитина, В. Ю. Думанский, С. В. Биткин, С. С. Галак // Итоги и перспективы науч. исслед. по пробл. экологии чел. и гиг. окруж. среды. – М., – 2006. – С. 248–253.
- Думанський В. Ю. Результати експериментальних досліджень впливу електромагнітного випромінювання частотою 900 МГц на репродуктивну функцію

- піддослідних тварин / В. Ю. Думанський, Л. Г. Андрієнко // Гіг. нас. місць. – К., – 2007. – Вип. 49. – С. 232–238.
- Розрахункове прогнозування рівнів електромагнітного поля, створюваного технічними засобами телебачення і ЧМ-радіомовлення / В. Ю. Думанський, В. М. Павлик, С. В. Біткін, С. С. Галак // Гіг. нас. місць. – К., – 2007. – Вип. 51. – С. 238–245.
  - Думанський В. Ю. Гігієнічна оцінка електромагнітного поля, що створюється підземними кабельними лініями електропередачі змінного струму / В. Ю. Думанський, С. В. Біткін, А. А. Квіцинський // Гіг. нас. місць. – К., – 2009. – Вип. 53. – С. 174–186.
  - О гигиеническом нормировании изолированного и сочетанного действия электрического, магнитного поля промышленной частоты и ионизирующей радиации (цезий-137) в условиях населенных мест / А. М. Сердюк, Ю. Д. Думанский, С. В. Биткин, Н. Г. Никитина, Л. А. Томашевская, И. С. Бездольная, В. Ю. Думанский, Л. Г. Андриенко, В. М. Павлык, С. В. Зотов, М. И. Мизюк // Гиг. нас. мест. – К., – 2000. – Вып. 37. – С.223–232.
  - Биткин С. В. О санитарно–гигиеническом мониторинге электромагнитной обстановки / С. В. Биткин, В. Ю. Думанский // Гиг. нас. мест. – К., – 2001. – Вып. 38. – С. 62–63.
  - Наукове обґрунтування шляхів оптимізації радіаційного моніторингу в Україні. [Текст] : дис. ... д-ра біол. наук : 14.02.01. DOI: 10.13140/RG.2.2.18070.65603.
  - ICRP, The 2007 Recommendations of the International Commission on Radiological Protection, ICRP Publication 103, Ann. ICRP 37 (2-4), 2007.
  - BEIR, Health Risks from Exposure to Low Levels of Ionizing Radiation: BEIR VII Report Committee to Assess Health Risks from Exposure to Low Levels of Ionizing Radiation, National Research Council, ISBN: 0-309-55226-5 (2005).
  - Radiation protection and safety of radiation sources: international basic safety standards .Safety Standards Series IAEA, № GSR Part 3, IAEA, Vienna (2015).
  - Environmental and Source Monitoring for Purposes of Radiation Protection, № RS-G-1.8, IAEA, Vienna (2016).
  - Radiation Protection of the Public and the Environment, IAEA Safety Standards Series No. GSG-8, IAEA, Vienna (2018).
  - Radiological Protection against Radon Exposure, ICRP Publication 126, Ann. ICRP 43(3). ICRP (2014).
  - Закон України Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 16, ст.70). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>.
  - Плахотник О.В., Канагатов Ж.Ж., Безносок А.А., Канжебеков А.К. Основы экологической безопасности : учеб. пособие - г. Талдыкорган, 2013. 445 с.
  - Бердник О.В., Полька Н.С., Добрянська О.В. та ін. Дитяче населення крізь призму громадського здоров'я : монографія. К. : НВЦ «Медінформ», 2020. 200 с.
  - Бердник О.В., Зайковська В.Ю. Здоров'язберігаюча стратегія у гігієні навколишнього середовища. Довкілля та здоров'я. 2008. № 3. С. 18-23.асюк Н.О.
  - Радиш Я.Ф., Васюк Н.О., Мельник Л.А. Менеджмент в охороні здоров'я. Управління організаціями у сфері охорони здоров'я. К. : НАДУ, 2015. 92 с.
  - Генетика : підручник / А.В. Сиволоб, С.Р. Рушковський, С.С. Кир'яченко та ін.; за ред. А.В.Сиволоба. – К. : Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. – 320 с.
  - «Гігієна та екологія»: підручник / В.Г.Бардов, С.Т.Омельчук, Н.В.Мережкіна [та ін.]; за заг. ред. В.Г.Бардова. – Вінниця: Нова Книга, 2020.
  - Бердник О.В., Полька Н.С., Добрянська О.В. та ін. Дитяче населення крізь призму громадського здоров'я : монографія. К. : НВЦ «Медінформ», 2020. 200 с.
  - Национальный план заходів щодо неінфекційних захворювань. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnogo-planu-zahodiv-shchodo-neinfekcijnih-zahvoryuvan-dlya-dosyagnennya-globalnih-cilej-stalogo-rozvitku>

- Бердник О.В., Зайковська В.Ю. Здоров'язберігаюча стратегія у гігієні навколишнього середовища. Довкілля та здоров'я. 2008. № 3. С. 18-23.асюк Н.О.
- Стратегічні цільові орієнтири нової Європейської політики «Здоров'я 2020» та шляхи досягнення в Україні / В. Ф. Москаленко, Т. С. Грузева, Л. І. Галієнко, Г. В. Іншакова. Харків, 2013. С. 125-137.
- Радиш Я.Ф., Васюк Н.О., Мельник Л.А. Менеджмент в охороні здоров'я. Управління організаціями у сфері охорони здоров'я. К. : НАДУ, 2015. 92 с.
- Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді / О.В. Тимощук, Н.С. Полька, І.В. Сергета. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ». 2020. 272 с.
- Методи соціальної медицини /Під заг.ред. О.М. Очередька, О.Г. Процек. – Вінниця: Тезис, 2007.- 410с
- Введення в профілактичну медицину. Методологічні та історичні аспекти /В.В.Бабієнко, А.М.Гринзовський, Ю.М. Ворохта. Навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Слово», 2012. 232 с.
- Гребняк М.П. Профілактична медицина дітей і підлітків. Днепропетровск; Пороги, 2013. – 388 с.
- Гігієна дітей та підлітків : навч. посіб. для студентів ВНЗ III-IV рівня акредитації / [М. М. Надворний та ін.] ; за ред. д-ра мед. наук, проф. М. М. Надворного. - Одеса : Прес-кур'єр, 2014. - 263 с. : рис., табл. - Бібліогр.: с. 260-263.
- Наукові основи комплексної гігієнічної оцінки якості життя та адаптаційних можливостей сучасної учнівської і студентської молоді / О.В. Тимощук, Н.С. Полька, І.В. Сергета. – Вінниця : ТОВ «ТВОРИ». 2020. 272 с.
- Нові гігієнічні підходи до сучасного містобудування в Україні. Монографія. / В.В. Махнюк, Є.А. Сердюк, В.В.Чорна, С.С. Гаркавий, В.Є.Лаптев / за заг. редакцією акад. НАМНУ А.М. Сердюка. – К : Міжрегіонарний видавничий центр «Медінформ», 2021. – 369с.
- Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі, схвалена Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020
- Санітарний регламент для дошкільних навчальних закладів, затв. Наказом МОЗ України від 24.03.2016 № 234, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 14 квітня 2016 р. за № 563/28693
- Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, затверджений Наказом Міністерства охорони здоров'я України 25 вересня 2020 року № 2205, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за № 1111/35394.
- Державні санітарні норми і правила влаштування, утримання, обладнання та організації роботи закладів, які надають послуги з комп'ютерної ігрової діяльності дітям, затверджені Наказом Міністерства охорони здоров'я України 15.12.2009 N 947, зареєстровані в Міністерстві юстиції України 27 січня 2010 р. за N 93/17388.

- ДСанПіН 5.5.5.23-99 "Улаштування, утримання і організація режиму діяльності дитячих оздоровчих закладів", затв. постановою Головного державного санітарного лікаря України від 26 квітня 1999 р. N 23
- Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, та навчально-реабілітаційних центрів» затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України 20.02.2013 № 144, Зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 14 березня 2013 р. за № 410/22942.
- ДСанПіН 5.5.6-138-2007 "Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей", затв. Наказом МОЗ України від 18.01.2007 N 13, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 30 січня 2007 р. за N 77/13344.
- ДСанПіН 5.5.6.012-98 «Державні санітарні правила і норми безпеки іграшок та ігор для здоров'я дітей», затв. постановою Головного державного санітарного лікаря України від 30.12.1998р. №12
- ДСанПіН 3.3-182-2012 «Матеріали та вироби текстильні, шкіряні і хутрові. Основні гігієнічні вимоги», затв. Наказом МОЗ України №1138 від 29.12.2012р. зареєстрованим у Міністерстві юстиції 09.01.2013р. за №86/22618
- Закон України «Про дошкільну освіту» від 2001 р., № 49.
- Закон України «Про охорону дитинства» із змінами і доповненнями.
- Закон України "Про фізичну культуру і спорт" від 24.12.1993 № 3808-12.
- Закон України «Про систему громадського здоров'я» від 6 вересня 2022 року № 2573-IX
- Зубар Н.М Основи фізіології та гігієни харчування: Підручник К. : Видавничий дім «КОНДОР», 2018. 408 с.
- Збірник рецептур страв, кулінарних виробів і напоїв (технологічних карт) для харчування дітей шкільного віку для закладів освіти, дитячих закладів оздоровлення та відпочинку та закладів сфери соціального захисту (друге видання) під ред. А. А. Мазаракі, Київ: Київ. нац. торговельно-економічний університет, 2022р. 672 с.
- Шленская Т. В., Журавко О. В. Санітарія та гігієна харчування : навч. посіб. Київ : Колос, 2018. 184 с.
- Основи харчування: підручник / М.І. Кручаниця, І.С. Миронюк, Н.В. Розумикова, В.В. Кручаниця, В.В. Брич, В.П. Кіш. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2019. 252 с.

Допоміжна:

- Правові основи розвитку системи громадського здоров'я. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cgz.vn.ua/problematika-gromadskogo-zdorovya/problematika-gromadskogo-zdorovya_460.html.
- Гаркавенко С.С. Маркетинг: Підруч. К.: Лібра, 2002. – 712 с.
- Зюзін В.О., А.В.Костріков, В.Л.Філатов Статистичні методи в медицині та охороні здоров'я. Полтава. 2002.
- Доклад о состоянии здравоохранения в Европе, 2005 г. Действия общественного здравоохранения в целях улучшения здоровья детей и всего населения. – Копенгаген: ЕРБ ВОЗ.–2006.- 168 с.
- Досвід виконання Міжгалузевої комплексної програми «Здоров'я нації» на 2002-2011 роки / За ред. Ю.В.Поляченка, В.М.Пономаренка. – К.: 2006. – 240 с.
- Европейская база данных «Здоровье для всех». Копенгаген: ЕРБ ВОЗ. – 2013 г. // <http://www.euro.who.inf>
- Здравоохранение и расширение Европейского Союза. Редакторы Мартин Мак-Ки, Лаура Мак-Лехоз, Эллен Нолт – Европейская обсерватория по системе и политике здравоохранения. 2006.– 291 с.

- Каминская Т.М. Рынок медицинских услуг: Опыт теоретико-институционального анализа. – Х.: ИПП «Контраст», 2006. – 296 с.
- Кэмпбелл Р. Макконнел, Стэнли Л. Брю. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Пер. с англ. 11-го изд. – К., Ха Гар-Демос, 1998. – 785 с.
- Лехан В.М., Іпатов А.В., Борвінко Е.В., Крячкова Л.В., Заков О.Л. Організація роботи лікаря загальної практики (сімейного лікаря). – Д.: АРТ-ПРЕС, 2002. – 370 с.
- Основні шляхи подальшого розвитку системи охорони здоров'я в Україні / Під заг. ред. В.М.Лехан, В.М.Рудого. – К., Вид-во Раєвського, 2005. – 168 с.
- Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ. Обновление 2005 г. Европейская серия по достижению здоровья для всех, №7. – Копенгаген: ЕРБ ВОЗ, 2005. – 99 с.
- Репродуктивне здоров'я: медико-соціальні проблеми / За ред. В.М.Лобаса, Г.О.Слабкого. – Донецьк: Либідь, 2004. – 146 с.
- Решетников А.В. Социология медицины. Москва. Медицина. – 2002. – 976 с.
- Сімейна медицина. Книга I «Організаційні основи сімейної медицини / За ред. В.Ф.Москаленка, О.М.Гиріної. Підручник, К.: «Медицина», 2007. – 392 с.
- Усовершенствованные системы здравоохранения спасают жизни. Основы Европейской стратегии ВОЗ по развитию систем здравоохранения. – Копенгаген: ЕРБ ВОЗ, 2006. – 15 с.
- Щорічна доповідь про стан здоров'я населення України та санітарно-епідеміологічну ситуацію 2009 р. –К., 2010. – 447 с.
- Г.Кампф. Гигиена рук в здравоохранении.2005.304 с.
- Гигиена окружающей среды / под ред.Г.И.Сидоренко/ 1985.304 с.
- Ю.П. Пивоваров, М.И.Лаленков, Г.В.Меренюк. Определитель санитарно значимых микроорганизмов.1982. 156 с.
- Обеспечение устойчивости систем здравоохранения на пути к достижению всеобщего охвата услугами здравоохранения и безопасности в области здравоохранения во время пандемии COVID-19 и в последующий период. Документ с изложением позиции ВОЗ. Женева: Всемирная организация здравоохранения; 2021 г. (<https://www.who.int/publications/i/item/WHO-UHL-RHC-SP-2021.01>, по состоянию на 6 октября 2022 г.).
- Укрепление глобальной архитектуры обеспечения готовности, реагирования и повышения устойчивости к чрезвычайным ситуациям в области здравоохранения Представлено семьдесят пятой сессии Всемирной ассамблеи здравоохранения, Женева, 22–28 мая 2022 г. (https://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA75/A75_20-gu.pdf, по состоянию на 6 октября 2022 г.).
- Зоріна О. В. Гігієнічні проблеми питного водопостачання України та шляхи їх вирішення в умовах євроінтеграції автореф. дис. ... доктор. біолог. наук : 14.02.01 - «гігієна та професійна патологія» // ДУ «ІГЗ НАМНУ», К., 2019. 43 с. http://www.health.gov.ua/docs/zorina/aref_zorina.pdf
- Кучеренко В.П., Жуков В.І., Щербань М.Г., Безродна А.І., Стеценко С.О. Оцінка впливу простих олігоєфірів на органолептичні показники води і загальний санітарний режим водойм з метою гігієнічного нормування // Вісник проблем біології і медицини. 2015. Вип. 4, Том 2 (125). С. 99-103.
- Державні будівельні норми ДБН В.2.5-74:2013 «Водопостачання. Зовнішні мережі та споруди. Основні положення проектування».
- Державні будівельні норми ДБН В.2.5-64:2012 «Внутрішній водопровід та каналізація. Частина I. Проектування. Частина II. Будівництво».
- Методи проведення досліджень специфічної активності, безпечності, якості (ефективності) дезінфекційних засобів та їх випробування на практиці : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 3 вересня 2020 ; № 2024: 197.

- Петросян А.А., Маремуха Т.П., Моргульова В.В. / Порівняльний аналіз моделювання усереднених концентрацій забруднюючих речовин у приземному шарі атмосфери // Науковий журнал «Молодий вчений» №7(83), липень 2020р. с.7-12.
- Петросян А.А., Маремуха Т.П., Моргульова В.В. / Удосконалення та організація автоматизованої системи моніторингу за якістю атмосферного повітря в Україні // Науковий журнал «Молодий вчений» №8(84), серпень 2020р. с.97-102.
- Mo Z., Fu Q., Lyu D. et al. Impacts of air pollution on dry eye disease among residents in Hangzhou, China: a case-crossover study // Environ Pollut. 2019. Vol. 246. P. 183–189.
- Shi L., Wu X., Danesh M. et al Long-term effects of PM2.5 on neurological disorders in the American Medicare population: a longitudinal cohort study// The Lancet Planetary Health. 2020. Vol. 4 (12). P. 557-565.
- Lee Jong-Tae. Review of epidemiological studies on air pollution and health effects in children //Clin Exp Pediatr. 2021. Vol. 64(1). P. 3–11.
- Станкевич В.В., Коваль Н.М. Еколого-гігієнічні аспекти обґрунтування санітарно-захисної зони для об'єктів гірничо-видобувної галузі на підставі оцінки класу небезпеки відходів, що утворюються в процесі їх діяльності // Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України (вісімнадцяті марзеєвські читання) : зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (21-22 жовтня 2022 р.). – К. : ВЦ «Просвіта», 2022. Вип. 22. – С. 181-183.
- Станкевич В.В., Костенко А.І., Какура І.В. Проблема можливих впливів засобів вогневого ураження , що застосовуються на території України внаслідок воєнних дій // Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України (вісімнадцяті марзеєвські читання) : зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (21-22 жовтня 2022 р.). – К. : ВЦ «Просвіта», 2022. Вип. 22. – С. 53-55.
- Станкевич В.В., Тетеньова І.О., Черевко О.М. Санітарно-епідеміологічні аспекти поводження з непридатними для споживання продуктами харчування внаслідок обстрілу логістичного складу // Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України (вісімнадцяті марзеєвські читання) : зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (21-22 жовтня 2022 р.). – К. : ВЦ «Просвіта», 2022. Вип. 22. – С. 75 – 76.
- Станкевич В.В., Какура І.В., Костенко А.І. Оцінка стану техногенного забруднення ґрунтів як інтегральний показник якості довкілля // Актуальні питання громадського здоров'я та екологічної безпеки України (вісімнадцяті марзеєвські читання) : зб. тез доп. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (21-22 жовтня 2022 р.). – К. : ВЦ «Просвіта», 2022. Вип. 22. – С.179 – 180.
- Болотов В.В., Стадніченко Е.І., Бондар В.С. Посібник до практичних занять з токсикологічної хімії.– Харків: Основа, 1997.-169с.
- Общая токсикология / Под ред. Б.А.Курляндского, В.А.Филатова. – М.: Медицина, 2002. – 608с.
- Тинсли И. Поведение химических загрязнителей в окружающей среде./Пер. с англ. Л.А.Мазитова под ред. Д.х.н., проф. М.М.Сенявина. – М.: Мир, 1982. -281с.
- Токсикологическая оценка новых химических веществ. – Иркутск: Изд-во Иркут. Унта, 1993- Часть 1. – 160с.
- Токсикологическая оценка новых химических веществ. – Иркутск: Изд-во Иркут. Унта, 1993- Часть II. – 160с.
- Майстренко В.Н., Хамитов В.З., Будников Г.И. Экологоаналитический мониторинг суперэкоотоксикантов. – М.: Химия, 1996. – 319с.
- ICAO Document 9829, AN451, Guidance on the Balanced Approach to Aircraft Noise Management, 2nd Ed., [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.afeonline.com/shop/icao-doc-9829.html>
- Охрана окружающей среды: Приложение 16 к Конвенции о международной гражданской авиации. Том 1. Авиационный шум/ICAO. – Монеаль, 2014. – 205 с. ISBN 978-92-9249-600-5.

- Council of the European. Brussels, 15 November 2013. 16326/13 (OR. en). Presse 478. Noise limits for motor vehicles.
- Постанова Кабінету міністрів України від 5 січня 2021 р. № 7 «Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 22 грудня 2010 р. № 1166».
- Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 540/2014 від 16 квітня 2014 року про рівень шуму від моторних транспортних засобів та замінних глушильних систем, про внесення змін до Директиви 2007/46/ЄС та про скасування Директиви 70/157/ЄЕС.
- Директива Ради від 6 лютого 1970 року про наближення законодавств держав-членів стосовно допустимого рівня шуму та випускної системи моторних транспортних засобів (70/157/ЄЕС).
- Директива 2007/46/ЄС Европейського парламенту и Совета от 5 сентября 2007 г., устанавливающая процедуру утверждения типа механических транспортных средств и их прицепов, систем, компонентов и отдельных технических узлов, предназначенных для таких средств (Рамочная Директива).
- Кундієв Ю.І., Яворовський О.П. Гігієна праці. К. : Медицина, 2011. 202 с.
- Гончарук Є.Г. Комунальна гігієна. К. : Здоров'я, 2003. 540 с.

- Sources and Effects of Ionizing Radiation, UNSCEAR 2008 Report to the General Assembly with Scientific Annexes, Vol. 1, Annex B: Exposures of the Public and Workers from Various Sources of Radiation, United Nations, New York (2010).
- Pavlenko T., Operchuk A., Aksenov N., et al. Priority Tasks of the Action Plan to Reduce Indoor Radon Levels | Першочергові завдання плану дій щодо зменшення рівнів радону в повітрі будинків. Nuclear & Radiation Safety. 2021. Vol. 1 (89). P. 14–20.
- Pavlenko T.O., Serdiuk A.M., Operchuk A.P., et al. Exposure levels of Ukrainian population in the context of an action plan to reduce indoor radon levels. Problems of Radiation Medicine and Radiobiology. 2020. Vol. 25. P. 220-229.
- Pavlenko, T., German, O., Aksenov, N., Fryzyuk, M., Operchuk, A Radon remediation efficiency assessment in the Kirovograd region Ukraine. Nuclear Technology and Radiation Protection/ 2018, Vol. 33 (3). P. 317–323.
- Buzynnyi, M., & Mykhailova, L. (2022). Узагальнені дані 20-річного моніторингу радону-222 у питній воді України. *Ядерна та радіаційна безпека*, (4(96)), 29-38. [https://doi.org/10.32918/nrs.2022.4\(96\).04](https://doi.org/10.32918/nrs.2022.4(96).04)
- AV Zelensky, MG Buzinny, IP Los (1993) Measurements of 226 Ra, 222 Rn and uranium in Ukrainian groundwater using ultra-low-level liquid scintillation counting. Liquid scintillation spectrometry, 1992. In Liquid Scintillation Spectrometry 92. Proc. of Int. Conf. on Advances in LSC, LSC 1992. Vienna, Austria, 14-18, 1992. Radiocarbon. Tucson 1993, Editors: Eds. J.E. Noakes, Franz Schonhofer, H.A. Polach. 405-411.
- Корзун В.Н., Воронцова Т.О., Антонюк І.Ю. Екологія і захворювання щитоподібної залози : монографія / за ред. д.мед.н., професора В.Н. Корзуна. К. : Міжрегіональний видавничий центр «Медінформ», 2018. - 743 с.
- Александрова Г.Ф. Болезни щитовидной железы // М.: Медицина, 1995. С. 162-231.
- Оцінювання йод дефіцитних захворювань та моніторинг їх усунення / Посібник для керівників програм // К. «К.І.С.», 2008. – 104 с.
- Рустамбекова С.А. Микроэлементозы и факторы экологического риска / С.А. Рустамбекова, Т.А. Барабошкина. – Москва : «Логос», 2006. – 112 с.
- Балаболкин М.И., Клебанова Е.М., Кремнинская В.М. Фундаментальная и клиническая тироидология. М.: Медицина, 2007. – 816 с.

- Хижняк М.І., Нагорна А.М. Здоров'я людини та екологія. К. : Здоров'я, 1995. 232 с.

- Хижняк М.І., Нагорна А.М. Здоров'я людини та екологія. К. : Здоров'я, 1995. 232 с.
- Громадське здоров'я: підручник для студ.вищих мед. навч. закладів / В.Ф. Москаленко, О.П.Гульчий, Т.С. Грузева [та ін..] . Вид. 3. Вінниця : Нова Книга, 2013. 560с.
- Профілактична медицина. Загальна гігієна з основами екології. І.І. Даценко, Р.Д. Габович. Підручник, 2 видання. Київ: «Здоров'я», 2004. 792с.
- Навчання здорового способу життя на засадах розвитку навичок через систему шкільної освіти: оцінка ситуації. \ О.М. Балакірева, Л.С. Ващенко, О.Т. Сакович та ін. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2004. - 108 с.
- Гігієна та екологія : підручник / В. Г. Бардов, С. Т. Омельчук , Н. В. Мережкіна [и др.] ; Ред. В. Г. Бардов ; Міністерство охорони здоров'я України, Національний медичний університет імені О. О. Богомольця. - Вінниця : Нова книга, 2020. - 472 с.
- Оцінка адаптаційно-резервних можливостей дітей шкільного віку в скринінгових дослідженнях: методичні рекомендації (10.13/101.13) / Н.С. Полька, С.В. Гозак, О.Т. Єлізарова, Т.В. Станкевич. – К, 2013. -21 с.
- Система профілактично-оздоровчих заходів з підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: методичні рекомендації (62.13/154.13) / Н.С.Полька, І.М. Калініченко, С.В. Гозак, Т.В. Станкевич. – К, 2013. – 70с.
- Методики гігієнічної оцінки організації навчального процесу у загальноосвітніх навчальних закладах : методичні рекомендації (99.15/403.15) / Полька Н.С., Гозак С.В., Єлізарова О.Т. та ін. – К., 2015. - 38с.
- ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій»
- ДБН В.2.2-4:2018 «Будинки і споруди. Заклади дошкільної освіти».
- ДБН В.2.2-3:2018 «Будинки і споруди. Заклади освіти».
- ДБН В.2.2-17:2006 «Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення»;
- ДБН В.2.2-9:2018 «Громадські будинки та споруди».
- Berdanier C. D., Berdanier L. A. Advanced Nutrition. 3rd ed. 3rd edition. | Boca Raton : CRC Press, 2021. : CRC Press, 2021. 614 p.
- Павлоцька Л. Ф., Дуденко Н. В., Димитрієвич Л. Р. Основи фізіології, гігієни харчування та проблеми безпеки харчових продуктів : навч. посіб. Суми : Університетська книга, 2019. 127 с.

Інформаційні ресурси.

- Всесвітня організація охорони здоров'я www.who.int
- Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського <http://www.dnpb.gov.ua/>
- Европейская база данных «Здоровье для всех» - www.euro.who.int/ru/home
- Журнал British Medical Journal - www.bmj.com
- Журнал Evidence-Based Medicine - www.evidence-basedmedicine.com
- Канадський центр доказів в охороні здоров'я - www.cche.net
- Кохрейнівська бібліотека - www.cochrane.org
- Кохрейнівський центр доказової медицини - www.cebm.net

- Населення України. Демографічний щорічник. – К.: Держкомстат України. (режим доступу: www.ukrstat.gov.ua).
- Научная педагогическая библиотека им. К.Д. Ушинского Российской академии образования -- <http://www.gnpbu.ru/>
- Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського -- <http://www.nbuv.gov.ua/>
- Національна медична бібліотека США – MEDLINE www.ncbi.nlm.nih.gov/PubMed
- Національна наукова медична бібліотека України -- <http://www.library.gov.ua/>
- Українська база медико-статистичної інформації «Здоров'я для всіх»: <http://medstat.gov.ua/ukr/news.html?id=203>
- Харківська державна наукова бібліотека ім. В.Г. Короленка – <http://korolenko.kharkov.com/>
- Центр громадського здоров'я МОЗ України - www.phc.org.ua
- Центр контролю та профілактики захворювань - www.cdc.gov
- Центральна бібліотека Пушчинського научного центра РАН -- <http://cbp.iteb.psn.ru/library/default.html>
- Центральна научная медицинская библиотека Первого Московского государственного медицинского университета им. И.М. Сеченова -- <http://elibrary.ru/defaultx.asp>
- U.S. National Library of Medicine - Національна медична бібліотека США - <http://www.nlm.nih.gov/>
- Электронная версия бюллетеня «Население и общество» / Институт демографии Государственного университета — Высшей школы экономики // <http://demoscope.ru/weekly/2009/0377/index.php>
- Improving Intergovernmental Fiscal Relations in Ukraine, 2008 // <http://go.worldbank.org/6C56QH4A70>
- The Ukrainian health financing system and options for reform / By Valeria Lekhan, Volodymyr Rudyi, Sergey Shishkin: Health Systems Financing Programme WHO Regional Office for Europe, 2007. — 33 p. // <http://www.euro.who.int/document/e90754.pdf>
- http://pidruchniki.ws/1640011637428/meditsina/sistema_ohoroni_zdorovya_ukrayini
- <http://library.vsmu.edu.ua>
- <https://sites.google.com/site/vinsocmed/>
- <https://sites.google.com/site/departmentofsocialmedicine/>
- - Центр контролю та профілактики захворювань www.cdc.gov
- - Центр громадського здоров'я МОЗ України www.phc.org.ua
- - Українська база медико-статистичної інформації «Здоров'я для всіх»:
- <http://medstat.gov.ua/ukr/news.html?id=203>
- - Журнал British Medical Journal www.bmj.com
- - Журнал Evidence-Based Medicine www.evidence-basedmedicine.com
- Петренко Э. П., Фукс А. С. Военная токсикология, радиобиология и медицинская защита. Учебное пособие. – [Електронний ресурс]: – Режим доступа: http://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=155086
- JARC Monographs on the Evaluation of the Carcinogenic Risks to Humans. URL : <http://monographs.iarc.fr/>
- Підбірка щорічних бюлетенів та інших публікацій Національного канцер-реєстру України. URL: <http://www.ncru.inf.ua/publications/index.htm>
- Офіційний сайт МАГАТЕ: <https://www-pub.iaea.org>
- Офіційний сайт МКРЗ: <https://www.icrp.org>
- Офіційний сайт НКДАР ООН: <https://www.unscear.org>
- Природні стихійні явища, що загрожують життєдіяльності людини. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://pidru4niki.com/70742/bzhd/prirodni_stihiyni_yavischa_zagrozhuvt_zhittyediyalnosti_lyudini.